БР. 9. и 10. НОВЕМБАР—ДЕЦЕМБАР ГОД. VIII. (1926)

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ.
ženski pokret.

Уредник, **ВЕРА ЈОВАНОВИЋ**

САДРЖАЈ:

379. ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ! . . . . . Милева Петровић
382. ИЗВЕШТАЈ О РАДУ Н. Ж. С. у 1925-26 ГОДИНИ . . . . . Милена Атанацковић
392. O NAŠEM RADU U DRUŠTVIMA . . Alojzija Štebi
400. О ЛУКСУЗУ И ШТЕДЊИ . . . . Анђа Иванић
406. ИНТЕРНАЦИОНАЛНИ МИР И ПОДМЛАДАК ЦРВЕНОГ КРСТА . . Милева Петровић
417. НАЧЕЛНО ПИТАЊЕ О ЗАШТИТИ УГЛЕДА ЖЕНЕ ЈАВНЕ РАДНИЦЕ И ЖЕНСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА Мила D-r Симића
425. ИЗВЕШТАЈ ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА ЗА 1926. ГОДИНУ . . . . . Дара Мародић
435. ИЗВЕШТАЈ СЕКЦИЈЕ ЗА НАРОДНО ПРОСВЕЋИВАЊЕ ЗА 1926. ГОД. Даринка Лацковић
442. † Д-Р ДРАГА ЉОЧИЋ—МИЛОШЕВИЋ . . . . . Д-р Ј. Нешковић-Вучетић
444. † ZOFKA KVEDER . . . . . dr. Zdenka Marković
448. БЕЛЕШКЕ: Напомена — Резолуције Н. Ж. С. — Komemoracija za Zofku Kvederovu — Жена канцелар Универзитета — Међународни конгрес жена запослених ради зараде — Жене у Индији — Нега одојчади — Жене новинари — Америчка лига бирачица — Жене правници — у Литви — Домаћичка Школа у Пећи.

ЦЕНА 5 ДИНАРА

НАШИМ ПРЕТПЛАТНИЦИМА

Од 1. фебруара „Женски Покрет“ излазиће као четрнаестодневни лист сваког 1. и 15. у месецу. Молимо све наше претплатнике да се претплате на овај нови „Женски Покрет.“

У жељи да што више рашири свој лист, Женски Покрет у Београду, предао га је Алианси Женских Покрета, и тако ћемо 1. фебруара имати „Женски Покрет“ који је својина свих Женских Покрета и на коме ће сарађивати сви Женски Покрети у земљи.

Претплатите се на Женски Покрет.

Претплата годишња је 48.— дин.

Администрација листа: Кн. Михајлова 46.

Администрација

ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА

позива све своје претплатнике да измире претплату за 1926 годину. Имена оних који не буду измирили дужну претлату до 15. фебруара штампаћемо у новом четрнаестодневном листу.

Ово је последња опомена претплатницама.

Администрација

ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 9 и 10. НОВЕМБАР—ДЕЦЕМБАР ГОД. VII. (1926).

Да се не заборави!

Тешка ситуација и срећна идеја одвеле су последњи конгрес „Народног Женског Савеза“ на Блед. Јер Блед, пун природних лепота, а без икаквих дистракција, уздиже дух, смирује живце и усредсређује сву пажњу само на рад. Осим тога његова уређеност, чистота, најлепше хигијенске прилике, уопште материјална култура, чиниле су да је он, као један кутак европског цивилизованог света, био најподеснији да прими Леди Абердин, ћерку високо културног народа.

Ми бисмо желили, да скренемо пажњу на извесне чињенице на Конгресу Народног Женског Савеза, са жељом да се оне не забораве, јер нам се чини да нису довољно ни запажене, ни наглашене.

За све време рада на Конгресу сама природа давала је слику наше прошлости и живота. Блед се показао у свима нијансама своје лепоте: од благог пролећњег времена, јасног јесењег сунца, до страховите летње грмљавине, буре, зимскога мраза и снега. Он је био исто тако тих, леп, мутан и буран, као и наша прошлост. Најлепши део Конгреса био је племенити напор да се рад наших жена у прошлости, и садашњости, језгровито изнесе пред Леди Абердин, председницу интернационалног женског савеза.

То, у осталом, није било тако тешко, али је одмах после првих поздравних речи председнице народног нашег савеза, завладала нова атмосфера, разумело се да стојимо пред великом дужности. Јер, говор г-ђе Петковић, није био ни уобичајени поздрав, ни конвенционална беседа, већ поклич из дубине њене поштене, искрене душе, поклич делегатима свију наших покрајина: Жене Југославије очистите своја срца, напрегните своју памет, збијмо своје редове да достојно представимо, не само председници женске интернационале, него срећној кћери

велике, старе, културне Британије, земље која је увек знала шта жели, и могла шта хоће, рад жена наше земље, вековима поробљене, спутаване, спречаване да оствари оно што жели и може.

Извештаји делегаткиња на савршеном немачком, енглеском, француском језику, били су као смотра културнога, социјалног и просветног рада наших покрајина пред Великом Британијом. Они су изнели шта смо давали под најтежим приликама, и шта ћемо дати, ако среће буде. Ту, пред Леди Абердин, британску грађанку, изашле су наше жене у збијеним редовима, као представнице једне, јединствене, државе! Ни сенке подвојености. Цео Конгрес био је као једна устрептала народна душа. Па се због тога слушало, пратило све са стрепњом, одобравало сваком згодно нађеном изразу, тапшало свакој срећно израженој мисли.

Падала је у очи огромна разлика између Конгреса Жена у Загребу и овог на Бледу. Тамо су рад спречавале варнице са многих страна. Осећали су се трагови једног распаднутог царства, страшног режима. Лебдела је још увек аустриска авет. Најсрдачнија искреност мешала се са неповерењем. Пружена пријатељска рука одгуривана је. Уски, покрајински патриотизам избијао је на сваком кораку. Место срећеног рада врење, место позитивних резултата знаци питања. На Бледу? Све су бране пале, прилике су се средиле, духови примирили. Општа жеља за заједничким радом. Локални интереси претворени у заједничке. Јасно оцртан пут: општа сарадња свију за добро свих.

И док би на оном Конгресу у Загребу речи г. Прибићевића о јединственој држави одјекнуле као јерихонска труба, овде на Бледу оне би давале утисак дечије трумбете.

Треће, кад год се код нас повела реч о давању права гласа женама, увек се изјављивала бојазан, да оне, неискусне, као створења осећајна и бојажљива, неће погодити прави пут у давању свога гласа. То се на Конгресу фрапантно демантовало, нама бар, јасније но икад. У нашем народу нема привилегисаних класа; ми смо били сви, или бесправни под туђином, или равноправни, слободни, грађани. Здраво, демократско осећање и схватање карактерише наше људе. Испољене привилегије, наметнуте мегаломаније зло су код нас пролазиле, кад тад.

И чим је на Конгресу истакнуто питање: или привилегије, или поштен рад, одмах без разлике, без размишљања, две сто-

тине руку подигнуто је противу обести привилегисаних. Две стотине радних руку, јер међу делегатима није било паразита, него искључиво радних жена, запослених у државним, приватним и домаћим радовима. Здраво демократско осећање имало је и код наших жена пресудну реч. Ми верујемо, да ће се оне у томе правцу и у будуће, у сличним приликама опредељивати.

Четврто, еклатантна, неподељена заштита жене раднице, државне чиновнице од насртаја са највишег места направила је најјачи утисак на присутне, интелектуалне раднице. Све су оне намах осетиле сигурно земљиште под ногама, добиле убеђење да ће Женски Савез, кад устреба, устати у заштиту њихових права, да ће Женски Савез бити њихов наслон и одбрана. Ово нарочито подвлачимо, јер се досад још није видела оваква одбрана права једне чиновнице. Па зато, по нашем мишљењу, Женски Покрет и нема у великом броју привржeника међу женским чиновницима, што на први поглед изгледа нејасно и неприродно.

Најзад, први пут је на конгресу жена дотакнуто, акутно, васпитање наше женске омладине. Заслуга за то припада г-ђици Др. Смрекар, директорици женске гимназије у Загребу. И ако се у свему са г-ђицом Смрекар не слажемо, ипак тај факат, што је она нашла право место, најплоднију средину где ће се о томе питању говорити, побуђује нас да г-ђици Смрекар изјавимо највећу хвалу. То је најбољи начин да наставнице дођу у контакт са великим бројем ученичких мајки и сестара. Опасност у којој се наша женска деца налазе, пренебрегавање њиховога здравља и васпитања, шаблонски рад у школама, поратне прилике, ослабеле породичне везе изискују неминовно тесну сарадњу наставница, ученичких мајки и свију просвећених грађанки.

Кад су нам већ сами путеви на конгресу оцртани, онда одбацимо локалне, уске, амбиције; не разбијајмо своје снаге пред странцима, уздизањем својих, неких нарочитих, покрајинских заслуга, већ излазимо у збијеним редовима пред спољњим пријатељима и непријатељима, у радосним и тешким тренутцима. Увек, као једна целина.

Напустимо опасне странпутице уске себичности, па идимо широким путем, трасираним општим интересима ка заједничком циљу, вођени увек демократским осећањем, заштићујући поштен рад, без страха од привилегисаних, имајући на уму да је кратка слава данашњих, уображених величина. У свакој прилици, питање дечије изнад свију других.

А сваком поштеном, искреном грађанину, увиђавном државнику, свакој правој, искреној, културној, социјалној, просветној раденици, дужност је да устане противу сваког оног, па ма ко то био, који би покушао да поремети хармонију међу нашим женама у савезу, да умањи мучним и напорним радом задобијене резултате. У осталом, најближе ће им време рећи: Себи руке!

Милева Петровић

Извештај о раду Н. Ж. С. у 1925-26. г.

Свакоме члану наше велике заједнице — како удружењима тако и појединцима — потпуно је јасан и светао постављени циљ Н. Ж. С. Свакоме од нас, у посебној делатности свога живота, као и у колективној делатности у нашим женским друштвима, дужност је да уложи максималне напоре да се у потпуности достигне узвишени идеал коме тежимо; да спојимо и удружимо наше до скора раздвојене енергије, и да створимо једну моћну заједницу, која ће остварити побољшање општих животних прилика у нашој Отаџбини.

На који ће се начин доспети постављеноме циљу на првом месту зависи од двеју чињеница: 1) Идејног вођства нашега рада и 2) техничке организације Н. Ж. С.

Од првог дана ступања на дужност ова Управа је јасно истакла да сматра за главни задатак Н. Ж. С. да прво организује заједнички рад наших женских друштава. Свако друштво мора престављати једну нарочиту грану рада, и сва заједно се стапају у Народни Женски Савез, сачињавајући једну органску целину компликованога организма модернога друштва. Н. Ж. С. као центар свих удружених женских организација има за дужност да у споразуму са својим друштвима изврши расподелу рада међу њима; друштва морају остати потпуно аутономна у унутрашњој организацији и у извођењу повереног им задатка. Сам Н. Ж. С. не треба да се прихваћа ни једног специалног рада, већ да буде идејни вођа свих организованих жена у нашој земљи, да омогућава њихово међусобно потпомагање у унутрашњости свога рада, и да регулише њихов заједнички однос са спољним светом. У тако добро организованој подели рада Савезних друштава, постићи ће се потпуно духовно јединство у заједничком маршу ка истакнутоме циљу.

У томе смислу је и стављен предлог Скупштини у Сарајеву,

да се оне секције Савеза, које су практично изводиле неке социалне задатке, одвоје у засебно друштво. Њихово *извођење* специалних послова није спадало у делокруг Н. Ж. С., већ у делокруг засебног друштва. Савез се може прихватити специалних послова само у моментима, када се у друштву појаве нове потребе, у циљу да нове радове само организује, или нове идеје популарише. У обичном току рада Савез има да се посвети само великим организаторским плановима, и удруженим снагама свих женских организација да постане регулатор целокупне социалне акције женских удружења у нашој земљи.

Оно што се од почетка осетило тешко и мучно у делатности Н. Ж. С., то је техничка организација његова. Од почетка се у овоме лутало. Увек су се тражили нови путеви, нов начин којим би се најлакше и најбоље стигло постављеноме циљу. Првобитна организација се осетила да је немогућа; Сарајевска Скупштина створила је нову, но довољно непростудирану, која није одговорила општим тежњама. Стога је последња Скупштина у Скопљу унела нове измене, са којима је највећи део друштава био задовољан. Данас нам је дужност да се позабавимо питањем, у колико је овај начин организације био повољан и у колико је одговорио општим очекивањима.

Почетак рада једне пословне године сваке организације, мора бити студија скупштинских радова, у којима је изражена жеља друштвених чланова, које Управа има да среди, сконцентрише и унесе у склоп свога већ разгранатога рада. Управа Савеза је желела да у другој пословној години у свој правац рада унесе и све оне нијансе и детаље, које су изражене у жељама Савезних Удружења, и тиме рад Савеза доведе у потпун склад са тежњама својих друштава и потребама целокупног нашег народа.

Како је највећа, а може се рећи готово и једина замерка у првој години рада Управе била та, што је организација Савеза после Сарајевске Скупштине била тако изведена, да је велики број друштава остао без директног учешћа у раду Управе у току године, то је према учињеној измени чл. 9. правила овај захтев друштава био задовољен. Ужа Управа је желела да у почетку рада другог годишњег периода омогући друштвима да даду своју исцрпну критику рада у прошлој години, и стога је на првој седници Ширег Одбора стављена дискусија о дотадањем раду Управе. Једногласно се констатовало, да су сва београдска

друштва задовољна правцем, организацијом и извођењем рада Управе Савеза. Остали делови Управе су могли констатовати исто мишљење код својих друштава. Тражило се једнодушно да Савез иде истим путем, којим га је Управа повела.

Да би рад одговорио најбоље тежњама наших организација, и да би им се омогућило потпуно учешће у раду, тражило се од друштава да преко својих делегата у Ширем Одбору Управе ставе предлоге за рад у идућој години, и својим предлозима да допуне евентуалне празнине у Управином предлогу рада. Друштва су изјавила, да на основу дотадашњег рада Управе указују потпуно поверење Ужој Управи да *она* да упуства и предлоге за рад. У току године од стране друштава Управа је добила само два предлога за рад: од Женског Покрета из Београда и Сарајева, и то да се простудира пројекат Закона о Општинама и траже оне измене, које Н. Ж. С. сматра да их треба унети у општински закон. Управа је тај предлог упутила на студију својој секцији за законе и Женском Покрету, као феминистичкој организацији у Савезу. Формулисани предлози за допуну и измену општинског закона, на основу детаљне студије поднеће се данас Скупштини на одобрење.

За главну тачку рада Н. Ж. С. у овој години Управа је својим друштвима предложила да се организује, до сада веома деконцентрисан рад приватне иницијативе у нашој земљи. Већ одавна се осећала потреба, да се код нас усредсреди и, организује веома обилан рад приватне иницијативе на хуманом, националном и социалном пољу у најширем смислу те речи. Истина да је највећи број женских организација већ удружен у Н. Ж. С. и да се тиме приступило организовању целокупне акције жена. Њихова удружена акција је од великог значаја и од огромне користи за цео наш заједнички живот, али ипак то није довољно да се потпуно одговори великој потреби модернога друштвеног уређења. Још један знатан број приватних организација — мушких и мешовитих — остају изван наше заједнице. Управа је сматрала да је за резултат нашег заједничког рада неопходно потребно да приближимо, удружимо и организујемо нашу акцију за добро нашег народа.

Културни развитак друштва ствара нове потребе, које се морају задовољити. Држава је дужна да задовољи те нове потребе својих грађана, и да током времена проширава делокруг свога рада. Она тако постепено долази у немогућност да сама

врши све послове, који се у модерном друштву морају добро организовати. У колико будемо успели да створимо чврсте организације, које ће моћи у сарадњи са државом примити обављање специалних послова, ми ћемо у толико боље и савесније одговорити нашој дужности, како према држави, тако и према целом нашем народу. Стога је Управа сматрала да, продужавајући рад на очвршћавању Н. Ж. С., треба уједно радити и на организовању рада целокупне приватне иницијативе у социалној грани рада у нашем народу.

Овај предлог Београдског дела Управе прихватила је цела Управа Савеза и приступило се извођењу овога плана, о чему су била извештена друштва једним циркуларом.

Ужа Управа Н. Ж. С. у Београду пошто је исцрпно простудирала ово питање, изнела је Широј Управи своје гледиште у виду три детаљно обрађена реферата, с предлогом да ново удружење неси име Савез Добротворних Друштава.

Председница Савеза је у своме реферату изнела потребу ове акције Савеза, кратак преглед развитка рада женских организација и потребу да се систематски организује целокупни рад приватне иницијативе за решавање социалних питања у нашој земљи. Потпуни успех нашега рада се може постићи само преко једне тако велике и добро организоване организације. У томе великом Савезу би била учлањена и женска удружења тако, да њихово иступање увек буде једнодушно и колективно.

Секретар Савеза је поднела реферат о организацији систематски изведене сарадње приватне иницијативе са самоуправним и државним органима. Правилно извођење ове сарадње може бити изведено само преко добро организованог и груписаног целокупнога рада приватних друштава.

Потпредседница је у свима детаљима изнела шта би требало да буде први програм рада ове организације. Онај рад за који се осећа најхитнија потреба у нашој земљи, то је рад на заштити деце. Савезна друштва су примила предлоге Управе, и у споразуму са својим друштвима се приступило договору са хуманим организацијама, која нису у Н. Ж. С. Овај договор у првом почетку није био лак: требало је доћи до споразума, који би одговарао општим тежњама свих организација, сачувати да се ни у колико не окрњи интерес наших женских друштава и да се осигура да женске организације имају јак утицај у развитку и руководству нове организације. Н. Ж. С. је успео да

све ове тешкоће савлада, и да својим напором приведе пројекта близу остварења. У томе моменту, код неких женских организација у Београду осетило се колебање, што је имало за последицу успоравање остварења наше идеје. Догађаји који су убрзо избили, а о којима ће друштва у посебном извештају бити обавештена, јасно нам показују како се ометало извођење великих задатака Н. Ж. С. Остали делови Управе нису били сретнији у резултатима свога рада у овоме правцу. Искуство нам је показало, да имамо прећи преко извесних знатних тешкоћа, да би могли остварити ову велику идеју. Али не смемо се заплашити, нити ово сме да буде узрок да се застане. Ми ћемо и даље ићи напред, улажући све наше заједничке напоре да остваримо планове који доводе до веће хармоније и до бољег живота у нашој отаџбини. Оно што смо данас почели, морамо сутра довршити, али не смемо малаксавати, и нећемо жалити напоре да дођемо до жељених резултата.

Поред овога рада, Управа се у току године прихватила и свих оних радова, који су у своме специалном случају означавали извесну ниансу главне идеје због које смо се удружили.

Социални делокруг рада остаје увек најразгранитији. Извршавајући Скупштинске налоге, Управа је предала Мин. Соц. Политике, Мин. Финансија и Народној Скупштини резолуције у којој је Н. Ж. С. тражио да се за 1926/27 год. повећа Буџетска партија за заштиту деце и младежи. Уједно је Господин Мин. Соц. Политике замољен, да приступи изради новога закона за Заштиту Деце и Младежи, који би потпуније и боље одговарао нашим животним приликама: да при изради тога новог законског пројекта позове Н. Ж. С. да учествује као саветодавни орган. Многобројне организације, удружене у Савезу баве се заштитом деце, и имају обилно искуство у томе раду, у коме су постигли најлепше резултате, и могу много допринети држави у овоме раду. Добивен је позитиван одговор. Очекујемо да се приступи изради тога закона, при коме ће Н. Ж. С. најактивније суделовати Обраћамо се овде нарочитом молбом Савезним друштвима, да у овоме послу помогну Управу Н. Ж. С. својим великим искуством, које у овоме раду имају.

Немајући могућности да директно утичемо на организацију социалнога рада државних органа, сматрамо да нам је дужност да најбуднијим оком пратимо како се он обавља. Морамо бити објективни критичари и у сваком моменту, кад год приметимо

да су општи интереси угрожени, морамо заједнички интервенисати и тражити да се грешке исправе.

У томе циљу је Н. Ж. С. интервенисао код Мин. Соц. Политике и тражио је да се за управитељицу ново основаног дома за одојчад у Јагодини постави жена, сматрајући да тај делокруг рада у држави припада првенствено жени. Овај захтев Савеза није задовољен, а колику одговорност сносе због тога одговорни фактори у нашој држави најбоље се види по негативном резултату, који се до данас у томе дому постигао.

Приликом отварања новог дома за девојчице од 10 до 18 год. у Суботици, Н. Ж. С. је такође захтевао да се постави жена за управитељицу. Овај дом до данас није још отворен али је и овде већ наименован мушкарац. У интересу наше деце, Н. Ж. С. и овом приликом апелује на сва друштва да најенергичније удружимо своје напоре, и да приморамо одговорне факторе, да се уређење домова дечјих повери за то нарочито спремним лицима, и да се поставе на ону висину, на коју морају бити, да се не би крњио углед државе и да се осигура развитак и напредак наше деце.

Познато нам је већ свима, колико рђав утицај имају биоскопи на нашу омладину; они распаљују њихове и иначе бујне маште и одстрањују их од лепих хигијенских спортова. Н. Ж. С. као и поједине женске организације, у више махова су захтевали, да се организују комисије за преглед филмова, и да се у тим комисијама наименују за чланове и жене. Данас имамо већ две комисије за цензуру филмова у Београду, у којима имамо по једног члана преставнице Н. Ж. С.: г-ђу Милу Симић, п.председницу Н. Ж. С., и г-цу Катарину Јовичић, председницу Удружења Наставница Средњих Школа. Надамо се да ћемо ускоро успети, да се и у остале сличне комисије наименују и жене.

Већи градови, у које стално надолази радан свет у циљу тражења посла, врло често су препуни беспослених раденика и раденица, који без хлеба, без крова, а често и са децом остају на улици у највећој беди. Женске организације, и поред најбољих напора не успевају да им пруже стварну помоћ, са друге стране је такође не добијају, и стога је беда њиховога живота неописана. Н. Ж. С. је предао добро мотивисану преставку Мин. Унутрашњих Дела и Управи Града Београда, тражећи да се регулише долазак у градове беспосленим раденицима, а чија се радна снага у даном моменту, не тражи на радној пијаци до-

тичнога места. Н. Ж. С. је понудио да преко својих организација организује посредовање запосљавања раденица, нарочито незапослених матера са децом, и у томе се послу постигло неколико лепих резултата. У току свога будућег рада, Управа има намеру да разграна и организује сарадњу својих друштава у овоме правцу.

У истом смислу је по иницијативи словенског дела Управе Савеза упућена преставка Мин. Трг. и Индустрије, којом се тражи успостављање високе увозне царине на чипке. Овим би се постигли двојаки резултати: 1) заштитила би се наша млада домаћа чипкарска индустрија, а 2) сузбила би се беспослица код раденица ове врсте послова, која је имала за последицу ненормално снижавање цене радне снаге тако нагло, да означава моралну и физичку пропаст женске омладине, која се бави овим радом. Г. Министар Трговине је потпуно схватио оправданост ових захтева Н. Ж. С. и обећао је да ће при изради нове царинске тарифе још једном консултовати Н. Ж. С., да би се у потпуности одговорило нашим захтевима. Управа Н. Ж. С. ће настојати да се ово обећање Г. Министра Трговине и одржи.

Феминистички рад Н. Ж. С. се у овој години у главном састајао у двема тачкама: 1) да се одбрани Савезни принцип, да се женама извојују иста права у свима гранама рада, за исте дужности које оне обављају као и њихове мушке колеге; и 2) да се омогући утицај жена при уређењу наше државе тиме, што би се осигурала сарадња организованих жена, при доношењу сваког законског пројекта.

У томе смислу Управа Н. Ж. С. је учинила следеће кораке:

Мин. Просвете је предата Скупштинска резолуција, у којој се тражи да се жене поставе за директоре средњих школа, надзорнице и управитељице основних школа. Добивено је обећање, које је убрзо приведено и у стварност, Др. Зденка Смрекар је постављена за директорку реалне женске гимназије у Загребу. Ма да је за целу ову годину овај случај остао усамљен, можемо сматрати да је стари принцип прекршен, и да ћемо ускоро забележити потпуну победу и на томе пољу.

Интервенцију, коју је Н. Ж. С. учинио код Мин. Правде у истом смислу за жене у судској струци да могу бити наименоване за судије — имала је негативан резултат. Захтеви Савеза су били одбивени, не из принципа, већ из опортунитета. Овде нам престоје још већи напори, да се дође до позитивног резултата.

Предата је такође и резолуција Г. Мин. Правде, у којој се тражило да се при комисијама за израду закона наименују жене, као саветодавни чланови. У потпуности се овде није успело, али се ипак постигао делимичан резултат: дат је одговор Н. Ж. С. да ће му се сваки законски пројекат послати на расматрање, и да ће се при дефинитивној изради закона водити рачуна о евентуалним жељама Н. Ж. С. На овај начин ће нам ипак бити омогућено да се на меродавном месту чује и наша реч, приликом овог најважнијег рада у нашој земљи. Наравно да Н. Ж. С. неће пропустити да уложи сав свој труд, и да употреби све начине да се задовоље захтеви организованих жена у нашој земљи, приликом доношења појединих закона.

У овој години стојимо пред доношењем једног од веома важних закона, који нарочито мора интересовати жене — то је закон о општинама. Од добре израде овога закона и од доброг вођења општинске политике, данас у многоме зависи нашим домаћицама миран и добар породични живот. Стога је Н. Ж. С. потпомогао акцију Женског Покрета у овом правцу, заинтересовао је сва Савезна друштва да приступе заједничкој манифестацији жена у овоме питању. Јавни збор, који је одржан у овоме циљу у Београду, отворила је и председавала му је председница Савеза. Збор је одлично успео, и неминовно је да ће имати стварних резултата. Све што Управа мисли да Н. Ж. С. треба у овоме питању још да учини, изнеће се скупштини данас, у засебној тачки дневнога реда.

У свима изузетно тешким моментима у нашој земљи, наше су жене увек обилно доприносиле побољшању моменталних великих тешкоћа нашега народа. Приликом последњих несрећа великих поплава, које су се у нашој земљи догодиле, Управа је преко новина замолила сва Савезна друштва, да се придруже раду Обласних Одбора Црвенога Крста, а материално и морално да олакшају беду пострадалих породица. И овога пута помоћ женских организација је била од велике користи, добровољно су прикупиле велике суме новаца, и организовале разне радове за помоћ пољопривредним породицама у разним крајевима.

Председница Савеза је обишла најудаљенији крај, који је, може се рећи, највише страдао. Била је у Ругову код Пећи, где је било 50 жртава поплаве. Долазак председнице Савеза је најтоплије поздрављен, она је по повратку поднела опширан реферат о стању, које је тамо затекла, и предлоге шта се мора

одмах предузети за њихово спасавање. Овај напор председнице је награђен успехом, становници онога краја већ су добили нове куће, у којима очекују зиму без страха.

И у овој прилици се доказало да је социалан рад својствен женама. Где год су се жене појавиле својом сопственом иницијативом — јер је у самом раду и овом приликом нису увек позивали — увек се успевало да се породицама поплављених укаже најстварнија и најбржа помоћ.

Удружене организације у Н. Ж. С. морају се увек и непозване прихватити посла, који је њима својствен, и који је од нарочите користи за наш народ. Својим радом ми ћемо стећи највеће и најјаче право за суделовање и управљање тих послова и у држави.

Поред овога интерног рада у земљи, Н. Ж. С. је у току ове године имао врло лепих успеха у своме интернационалноме раду.

Секције Н. Ж. С., које имају задатак да у специалним питањима стоје у вези са секцијама Интернационалног Женског Савеза, у току ове године су примиле од Интернационалног Савеза налоге за рад, који се припрема за састанак Управе Интернационалног Савеза у 1927 г. Наше су секције у току обрађивања својих радова, а у овој години већ је један део свога рада веома добро обрадила комисија за емиграцију и имиграцију, под председништвом Др. Јелке Перић. Према реферату те секције, који је послат Интернационалноме Савезу, унешени су неки предлози у Извештај, који је Интернационални Женски Савез поднео Интернационалном Бироу Рада у Женеви.

Приликом Конгреса М. Ж. А. новембра месеца пр. год., одржаног у Атини, под председништвом г-ђе Лепосаве Петковић, делегат Савеза је била г-ђа Мира Кочонда-Водварка. Цела наша делегација, имала је најлепши успех у овоме заседању М. Ж. А. Поред врло добро обрађеног реферата о брачном праву Савезног делегата г-ђе Водварке, њено учествовање у свима радовима Конгреса, као и јавни говор на завршеној седници, био је нарочито запажен и цењен.

Рад председнице Савеза на тој Конференцији, која је била и председница М. Ж. А. на овогодишњем скупу, одговорио је свима најлепшим очекивањима, и оставио је у Атини најлепши утисак о способностима и великој култури наших жена.

Осим ове Конференције, Н. Ж. С. је учествовао преко

своје председнице на X. Конгресу Интернационалне Алиансе за Женско Право Гласа у Паризу. На Конгресу је наша делегација под председништвом г-ђе Петковић поднела извештај о раду наших жена, и живо је учествовала у свима питањима која су на Конгресу била расправљана: Заштита незаконите деце; националитет удате жене; једнак морал и борба против проституције; о породичним додацима; једнаки услови за рад мушкараца и жене. Детаљни извештаји о раду наших жена на овим интернационалним састанцима, одштампани су у „Женском Покрету". Управа Н. Ж. С. радо ће послати дотичне свеске „Женског Покрета", оним члановима, који то буду затражили.

На крају Управа извештава да је у току ове године приступило 17 друштава: Хрватска Жена — Сарајево; Добротворна Женска Задруга — Ст. Паланка; Народна Женска Задруга — Дрниш; Књегиња Зорка — Нови Сад и Цетиње; Женски Покрет — Љубљана, Босански Брод, Сплит, Пожаревац, Крагујевац и Загреб; Удружење Бабица Јужне Србије — Скопље; и Удруга Хрватских Учитељица — Загреб; Удружење сестара Неговатељица и Одгојитељица; Удружење породица умрлих и погинулих официра у рату; Организација Учитељица — Охрид и Књегиња Љубица — Београд.

Са нарочитим жаљењем извештавамо, да су 10 Београдских друштава иступили из Н. Ж. С. и то: Женско Друштво; Српска Мајка, Јеврејско Женско Друштво „Добротвор"; Књагиња Љубица; Заштита Девојака; Заштита Слепих Девојака; Обданиште Бр. 2. и Бр. 3. и Друштво за Образовање Домаћица и Матера.

На свршетку Управа Н. Ж. С., саопштава да је у току ове године, у неколико махова у име свих Савезних организација у нашој земљи учествовала у манифестацијама већег значаја за наш национални и социални живот.

Приликом свечане седнице на Универзитету у Београду, у част 40 годишњег рада нашег великог социалног раденика Др. Шиловића, поздравила је у име Н. Ж. С. председница г-ђа Петковић; на прослави 50-годишњице Црвеног Крста у Београду, п.председница Мила Симић је одала захвалност раду ове највеће хумане установе у нашој земљи; приликом откривања споменика Књагињи Зорки, делу нашег Савезног удружења, које носи име те врле Српкиње, п.председница Савеза г-ђа Симић је положила венац и топлим говором одала пошту сени Краљеве матере; помену 50-годишњем, палим борцима у рату за ослобођење 1876 г.

на Делиграду, присуствовала је п.председница Мила Симић и положила венац одавши кратким говором захвалност жене целе наше домовине незаборављеним жртвама; приликом свечаног помена нашим војницима умрлим у Чешкој, присуствовала је и положила венац п.председница г-ђа Злата Ковачевић, одавши пошту топлим говором.

Са нарочитим задовољством истичемо да је у току ове године било свечаних момената међу Савезним друштвима, било да су прослављали један дуг период друштвенога рада, пун лепих резултата оданог и пожртвованог рада, било приликом отварања друштвених домова, којим је крунисан велики напор дотичне групе заједничког рада наших жена.

У Београду су у току ове године осветили своје домове; Материнско Удружење, Обданиште Бр. 2. и Београдско Женско Друштво; у Подгорици је осветила Дом Женска Подружина.

Београдско Женско Друштво и Крагујевачко Женско Друштво су прославили педесетогодишњицу свога обилног рада; Женска Подружина у Чачку и Сплошно Женско Друштво у Љубљани прославили су 25 год. свога рада. Приликом ове прославе Спл. Ж. Др. је организовало веома лепо уређену изложбу радова словенске жене, и публикацијом књиге „Словенска Жена“ крунисало је свој обилан и лепи рад. „Словенску Жену“ је уредила г-ђа Милка Говекар, двадесетпетогодишњи вредни секретар Сплошног Женског Друштва, и та књига нам пружа најбољу могућност да се упознамо са радом и напорима словенске жене, кроз најтежи историски развитак нашег народа.

Подносећи овај извештај Н. Ж. С. и овом приликом апелује, на сва Савезна друштва да истрају у своме раду, непоколебива у чврстој вери, да ћемо само у животу испуњеним радом, вером једне у друге, и љубављу за цео наш рад, извршити ону велику мисију, коју је историја нашега народа доделила нама женама да је испунимо.

Милена Атанацковић.

O našem radu u društvima

I.

N. Ž. S. već je dva puta objavio u naročitoj knjizi izveštaje o radu udruženja, svojih članova. Rad velike većine naših udruženja sastoji se u glavnom: da daju redovnu ili vanrednu pomoć starim,

za rad nesposobnim, siromašnoj deci odelo, obuću, rublje, vode ženske zanatske škole i priređuju najrazličitija predavanja. Vrlo je mali broj udruženja, prema izveštajima, koja su prešla preko toga običnog humanitarnog i prosvetnog delokruga i latila se socijalnoga rada, izdržavajući dispansere za odojčad, savetodavnice za majke, da pomažu porodilje, da izdržavaju obdaništa za školsku decu, đačke trpeze, dečja zabavišta, ferijalne kolonije; a samo jedno udruženje uzelo je na sebe vrlo težak posao, posao pun odgovornosti, to jest zbrinjavanje moralno ugrožene ili već pokvarene ženske mladeži. Čisto feministička i profesionalna udruženja ne uzimam u obzir, pošto su ona već u svojoj osnovi sasvim različita od ostalih.

Moja namera nije da kritikujem rad naših udruženja; imam samo želju da Vam saopštim neke misli, koje su mi se pojavile pri čitanju tih izveštaja i pri posmatranju prilika, u kojima živimo i koje moraju biti dakle merodavne za pravac rada naših društava.

II.

Svaku organizaciju treba da smatramo kao svesnu i čistu volju izvesne grupe sa zadatkom da poboljša postojeće stanje na ma kojem polju društvenog života, bez obzira na to da li u većem ili manjem opsegu. Volja pojedinaca izmeni se u organizaciji u kolektivnu volju, u kolektivan rad za dobro celokupnosti. Taj kolektivan rad uspe u organizaciji samo onda, ako su njeni članovi disciplinovani i ako radi organizacija po dobro promišljenom planu. Disciplina i sistematski plan za izvođenje nekog specialnog zadatka su osnovni principi za svaku organizaciju.

Ne mislim na disciplinu nalik onoj po kasarnama, nego na onu, koja je bitan znak istinske kulture, a to je da zaboravimo na samog sebe, na svoje egoističke želje kad su u pitanju interesi zajednice.

Sistematski rad je onaj, koji se odriče momentalnog uspeha. On ide ža tim da pronađe svuda duboke veze, koje ima svaka pa i najmanja pojava sa razvitkom društvenoga života i njegovim konačnim ciljem.

Ako uzmemo kao primer sistematskog rada jednog udruženja, koje hoće prosvećivati ili samo svoje članove ili okolinu u kojoj radi, moramo tražiti od tog udruženja da ne priređuje predavanja, kurseve i t. d. na slepu sreću, nego da izradi za taj zadatak plan za više godina, da unosi u taj plan neko zaokruživanje materije, koju hoće posredovati, jer drukčije to nije rad na prosvećivanju,

nego rad na povećanju površnosti pojedinaca, od koje već dovoljno pati naše društvo.

Istina je da je vrlo teško reći, šta je zapravo prosveta. Mislim da bi dobili na to pitanje toliko različitih odgovora, koliko bi osoba upitali. Jedan smatra za prosvećenog čoveka samo onog, koji poznaje svetsku literaturu, drugi opet onog, koji je dobro upoznat sa filozofijom, treći smatra za prosvećenog samo onog, koji ima univerzitetsku diplomu i t. d. Ali mislim da ima i prosveta neku bazu, na kojoj bi morali stojati svi čvrsto, da bi mogli biti faktori napretka i razvitka društvenog života. Od te baze dalje su stepenice, sa kojih je tim lepši izgled na sve strane duhovnog života čovečanstva čim više se penjemo po njima, a retki su oni, koji imaju i sposobnosti i priiike da se popnu do vrha. Ali bazu prosvete, mislim, da bi morali imati svi, a pre svega oni, koji iz slobodne volje preduzimaju javan rad, od kojeg se očekuje korist za zajednicu. I baš tu bazu, mislim, da bi naša udruženja trebala dati našim ženama. Ako me pitate, šta bi trebalo da su sastavni delovi te baze, odgovorila bi na to pitanje sa rezervom, da ne pridajem tom odgovoru neke apsolutne vrednosti. Po mome mišljenju potrebno je da svaki ima nešto znanja o onome, od čega zavisi dobrobit kako pojedinaca tako i celine. Među tim pitanjima su u prvom redu pitanja iz etike i morala, jer su etika i moral osnova života pojedinaca, života naroda i čovečanstva. A zatim bi smatrala kao ostale delove prosvetne baze pitanja, koja su od presudne važnosti na naš zajednički materijalni život, pitanja iz privrednog života, socijalno pitanje, politika, zakonodavstvo. Ako se zadubimo u sva ta pitanja, vidimo, da su u vrlo tesnoj, međusobnoj vezi, tako da je nemoguće načeti jedno, a ne govoriti istovremeno i o drugima.

Ženama se baš tako često pravi primedba da se one ne interesuju dovoljno za probleme javnoga života, da troše vreme na sitnice. Stoga upotrebimo svako naše udruženje zato, da svedemo te primedbe na najmanju meru. Znam da su baš predavanja i razgovori o tim pitanjima među nama malo omiljena i slabo posećena. Ali to nas ne bi smelo plašiti. Bolje da imamo u svakom društvu pet žena, koje bi došle na predavanja i postepeno se upoznavale sa pokretnim silama života, nego da nemamo ni jedne.

Možda bi koja između Vas postavila i to pitanje: kako izvesti u praksi ta predavanja. Prvo mislim da ima u svakom pa i u najmanjem mestu po nekoga, koji bi održao takva predavanja. A drugo

da ima i svako naše udruženje po nekoju ili više članica, koje bi bile voljne da same prostudiraju razna pitanja, održe predavanja, a treće, mislim da bi bio vrlo lep zadatak N. Ž. S. da posreduje održavanju takvih predavanja u mestima, u kojima nema osobe koja bi predavanja mogla održati. Pre svega bi morale žene same govoriti o tim stvarima po prethodnom upoznavanju sa materialom, i morale bi odbaciti onu bojažljivost, koja se kod njih primećuje kad je potrebno da govore pred mnogobrojnim forumom. Upozoravam i na to, da takva predavanja ne donose mnogo koristi, ako im ne sleduje opširan razgovor, diskusija, i treba da se slušaoci nateraju da pitaju, inače sve reči ostanu nesvarena hrana.

Još nešto bi rado objasnila. Rekla sam ranije da spada i politika u one predmete, koji čine bazu prosvete. Ni iz daleka ne mislim na partisku politiku, nego na politiku u vezi sa principima etike i morala. Na politiku u tom smislu, u kome je shvata kulturan čovek, a ne partizan, to jest, da je politika samo sredstvo života svakoga naroda, koja dovodi ceo narod do sreće i blagostanja, a ne samo pojedince, ili izvesne grupe.

III.

Napomenula sam da najveći broj naših udruženja vrši humanitarni rad i u izveštajima to i naglašava skoro svako društvo. Hoću da i o tome takozvanom humanitarnom radu progovorim nekoliko reči.

Naša udruženja ne vole da kažu za svoj rad da je socijalan rad, boje se te reči, miriše im na nešto revolucionarno. Rukovodi ih uverenje da je humanost ono što je uzvišeno nad ljutim političkim borbama, da je nešto, što može da udružuje pripadnike različitih konfesija i različitog svetskog naziranja. I to je sve u istini humanost, ili upravo to bi moralo da bude. Humanost je onaj najviši ideal života, ona večita lepota, ona kojoj su težili najveći duhovi sviju doba. Ali i taj najuzvišeniji ideal izmenio se je u klasnoj borbi današnjeg doba, u borbi naroda protiv naroda, i postao fraza. Humanost, kao izraz dubokog religioznog osećaja, već odavno ne vlada ni pojedincima, ni narodima. Kada bi bila prava humanost zvezda vodilja čovečanstva da li bi bilo moguće ono, što smo doživeli ne samo u godinama 1914—18, nego i ono što je sledovalo za tim godinama. Ljubav za bližnjeg, ta najviša evanđelska zapovest, sloboda, bratstvo, mir — stvari, o kojima se toliko govori, to su finalne tačke našeg napretka i razvitka, koje će samo tek zajednički sačinjavati pravu humanost. I baš u izveštajima sam opazila

da nekoja društva, koja nazivaju svoj rad humanitarnim radom, ukazuju tu humanitarnost samo pripadnicima iste veroispovesti ili istim nacijonalnim pripadnicima. Da li možemo dakle da kažemo mirne savesti za rad, koji pita ko si, od kuda si, komu pripadaš, da je to humanitarni rad?

Krivo shvatanje humanitarnog rada je, ako postavimo svome dobročinstvu granice. I isto tako je pogrešno shvatanje humanosti, ako lečimo zlo na onome mestu, gde se pojavi, a ne potražimo tačke, gde mu je izvor. Ne smemo lečiti simptome, treba da postavimo pravilno dijagnozu.

Pravilnu dijagnozu pokazuje nam socijalni rad, i socijalni rad je put ka humanosti. Socijalni rad je jasno osećanje i spoznanje, čisto hotenje i čisto delovanje za ono što je potrebno i celishodno za celinu, a ne samo za pojedinca. Zato mora da bude taj rad kao zraci, koji se udružuju iz najudaljenijih krajeva u jedan centar.

Možda izaziva ovo moje tumačenje humanog rada otpor kod vas i mislite, koliko truda vas je stalo dok ste skupile novac, dok ste mogle da nabavite nekim staricama ogrev, dok ste mogle da obučete za praznike 50 ili 100 ili 200 dece. Potpuno priznajem taj napor i požrtvovanost sviju, koje su uzele na sebe najteži deo humanitarnog rada: skupljanje priloga. Ali stavila bi vam neka pitanja: koliko puta vam se desilo to, da kad ste izvršile jedno dobro delo, kad ste pomogle desetini osoba, da ih se javilo još deset i više, koje su tražile da im u ime humanosti pomognete. Vi niste mogle to da učinite, jer nije bilo više sredstava, a vi umorne od skupljanja priloga. Ako ste obukli jednom u godini 50 dece, za nekoliko meseci pokazala se potreba da opet obučete tu istu decu. Ako ste obukle 100 dece, a druga stotina, isto toliko potrebna, ostala je bez toplog odela.

Fiksirajmo sad samo ove tačke humanitarnog rada: skupljanje priloga i osećaj da nije bilo moguće ukazati pomoć svima kojima je pomoć potrebna.

Kako rešiti taj problem? Jedno društvo samo ga ne može rešiti. Više nego pri svakom drugom radu potreban je ovde jedan plan, kojega udruženja sama ne mogu ustanoviti, ako ne potraže saradnju. U nekim krajevima već uspešno rade na tome, da uklone nedostatke takozvanog humanitarnog rada i da ga nadomeste sa promišljenim socijalnim radom. Znamenit je u tom pogledu Elberfelski i Frankfurtski sistem. Socijalni rad tih mesta sagrađen je u glavnome na ovim principima: saradnja sa društvima dotičnih mesta,

mesto skupljanja priloga uveo se sistem porezivanja, koncentracija sve socijalne pomoći u jednom uredu, što je najvažnije. Onaj, koji traži n. pr. pomoć u novcu ili za sebe ili za svoju porodicu, tome obično nije potrebna samo novčana pomoć, već i pomoć druge vrste, ili je bolestan, ili je bez posla, ili neće da radi i t. d. Princip za pomoć, koju daju ova mesta, je: ako je ikako moguće, pomoć koja nije u novcu. Daje se besplatna hrana, pronađe se posao, šalju se u sanatorijume, šumske škole i t. d., da se okrepe, daju se besplatni lekovi, plati se stan i t. d. ili drugim rečima: ne pusti se da materijalno, a zbog toga i moralno propada onaj, koji je u slabom položaju, nego se održava koliko je moguće na onom stepenu, na kome je bio ranije. I to je bitno. Rad društava u toj organizovanoj socijalnoj pomoći je da prikupljaju sve informacije, koje su potrebne da se pravilno oceni položaj pojedinaca, ona imaju svoga izaslanika u naročitim odborima, koji posluju pri tom organizovanom radu, tako da imaju društva uvek priliku da ispolje svoju inicijativnu snagu i da kontrolišu upotrebu novca, koji je prikupljen od sviju stanovnika, a ne samo od nekojih, kao što je to obično pri humanitarnom radu. U tako organizovanom radu isključeno je, zbog kontrole društva, svako partizanstvo i svako davanje pomoći onima koji znaju vrlo vešto da iskorišćavaju humanitarna društva. Dakle, prednosti tog sistema su: svaki stanovnik prispeva po svojoj materijalnoj mogućnosti, besplodno trošenje i snage pojedinaca i raspoložljivih sredstava otpada, pomoć se daje na taj način što se leči uzrok bede a ne njene posledice, kontrola javnosti je garantovana a pomoć se izdaje toliko velika koliko se za nju oseća potreba.

Ako objektivno ocenite takozvani humanitarni rad društva, kojega vrše ta društva sa najvećim naporom, i usporedite taj rad sa organizovanim socijalnim radom, — u ovom primeru opštine i društava, — mislim da morate priznati prednost ovom drugom i da ste na tom konkretnom primeru upoznale bitnu razliku među humanitarnim radom i socijalnim radom. Prvi je kao kap vode u more, drugi je promišljeno suzbijanje uzroka socijalne bede.

Ovaj način saradnje među društvima i opština, koja je ponekad i saradnja među društvima i države, načelno se razlikuje od one, koju poznajemo i mi. Ako čitate izveštaje naših društava, vidite da su dobila mnoga društva subvencije od države ili opštine ili od drugih samoupravnih tela, ili da su im ta tela učinila na njihovu intervenciju neku uslugu. To ne smemo smatrati kao neku vrstu organizovanog socijalnog rada. Država, ili opština, ili neko drugo

samoupravno telo, koje da nekoliko hiljada društvu, nije učinilo ništa više no što je učinilo privatno lice, koje da državi svoj prilog, a više se ne brine, kakav uspeh je bio postignut tim prilogom. Država i opština moraju uzeti na sebe ne samo materijalnu brigu nego i moralnu odgovornost i garanciju da se vrši rad tako, kako je u izvesnim prilikama najbolje moguće.

Možda bi mi koja između vas stavila i taj prigovor: kako da radimo tako kad nemaju ni opština ni država, ni socijalne ustanove, ni smisla za takav rad. Moj odgovor bi bio: tražimo, tražimo i opet tražimo da počnu opština i država uz našu saradnju organizovati, sistematski socijalni rad. Kad bude ta tražnja opšta, kad budemo znale za ove svoje zahteve zainteresovati stanovništvo cele opštine i sreza i oblasti i države, i kad ne budemo smatrale stvar jednom prestavkom ili rezolucijom za svršenu, nego budemo neprestano ponavljale svoje zahteve, verujte, sigurno ćemo postići uspehe.

Obećao nam se nov zakon za opštine. Projekat zakona ima vrlo mnogo naprednih odredaba baš u pogledu socijalnog rada. Ali ne očekujemo da će opštine i ispuniti ove dužnosti, ako ne postoje i zahtevi od strane stanovništva. Prvi korak tome da bi svaka opština vršila ono što joj nalaže zakon je: tražimo aktivno i pasivno pravo glasa za žene za opštine, borimo se za nj, mnogo nas je, moramo uspeti. S direktnim uticajem na poslove javnog života biće nam otvoren najsigurniji put da naše ideje, naš rad koristi mnogo većem krugu nego što je to bilo do sad.

IV.

Samo bi rado napomenula još neke grane socijalnog rada, za koje mislim da bi bilo potrebno vršiti ih. Početak socijalnog rada, kojega imamo u našim udruženjima, za sad je najviše obuhvatio odojčad, malu decu i djake, i to samo u nekojim pravcima. Ostaje još opširno polje, koje čeka na orače i sejače. Naročito naše veće varoši sa industrijom treba da imaju udruženja, koja bi se brinula za napuštenu i zanemarenu decu, koja vrše kradju jer su gladna i bez posla, ili pak mora da vrše posao za zaradu, ali taj pozao vrlo štetno utiče na njihov fizički i moralni razvitak. Udruženje, koje bi htelo spasavati tu decu, ne bi smelo čekati da mu je dovede policija, ono bi moralo samo tražiti tu decu. Kada je uhvati policija, možda je već dockan. Tako je radio dr. Barnardo, onaj veliki prijatelj engleske dece, koji je u toku svoga 38-godišnjeg rada spasao direktno sa ulice 55.962 dece, osnovao na desetine domova najrazličitijih tipova, medju njima i takozvane »Ever open-door«

»uvek otvorena vrata«. Ni jedno dete nije otišlo iz njegovih domova, dok nije imalo osiguranu eksistenciju.

Jedna druga važna grana rada za zaštitu dece i time za dobar napredak naroda je ona, koja ima za cilj, da sprečava preranu zaposlenost dece. Naš zakon o zaštiti radenika zabranjuje deci ispod 14 godina rad, ali izveštaji inspektora rada kažu koliko se krši ta odredba. Po zakonu o inspekciji rada ima svaka organizacija i svako privatno lice pravo, da prijavi inspekciji rada svako kršenje odredaba Zakona o zaštiti radenika.

Niko se u našoj zemlji još nije setio idiota. Medju njima imamo takozvane imbecilne i debilne slučajeve, koji se po načelima zdravstvene pedagogike mogu naučiti toliko da se bar do neke mere osposobe za samostalnu eksistenciju. Svetska statistika o toj nesrećnoj deci pokazala je da je prosečno na 400 normalnih osoba po jedan idiot. Idijotska deca, koju je još moguće spremiti za samostalan život, mogu samo da se vaspitavaju u naročitim zavodima, gde su lekar-specialist i pedagog glavni faktori. U Ljubljani imamo već od pre rata osnovnu školu za takvu decu, ali na žalost bez internata, a u Mariboru dobili smo je posle rata.

Ima još mnogo drugih grana rada na tom polju, koji čekaju na radenike, ali još više čeka celokupan rad na zaštiti dece i mladeži da se seti ministarstvo socijalne politike na dužnosti, koje mu nalaže zakon o zaštiti dece i mladeži.

V.

Istakla sam samo dve stvari, za koje držim da su preka potreba da ih naša ženska udruženja poštuju i razmisle o njima. Znam unapred prigovore, koje ćete mi možda u debati staviti, ali tako tvrdo verujem u jednu stvar, da mi ne može nikakav prigovor o teškoćama rada smanjiti veru u to: gde je volja, tamo se nađe i put, pa da sto puta tu volju stave u iskušenje zle okolnosti i nerazumevanje, po stoti i prvi put mora triumfovati volja, ako se oslanja na razumno shvatanje stvari i na čiste, nesebične namere. Tvrdo verujem da nas dovodi socijalni rad, sa koga su pozvana baš ženska udruženja da ga vrše i da mu krče puteve među ljudskim nerazumevanjem i nesolidarnošću, da će nas dovesti taj rad do ostvarenja najvećeg ideala prošlosti i budućnosti, do istinske humanosti.

Alojzija Štebi.

О луксузу и штедњи.

Кад год чујемо реч *луксуз* стварамо и нехотице представу нагиздане и раскошно обучене жене, која свој или туђ новац, своје или туђе време расипа. То је разуме се и сувише плитко и једнострано схватање луксуза. Али како чак и они којима је дужност да решавају проблеме државе ударају баш с тога површног гледишта на луксуз, веома је потребно, да се и ми, жене, на оваквом једном важном скупу о овој ствари поразговарамо. Тим пре што смо овде сакупљене из свих крајева наше драге отаџбине.

Једном је већ г. *Узуновић* у самој Скупштини бранећи буџет споменуо белило, руменило и ђинђуве жена на селу, као доказ да наш сељак има, али расипа. Он је обратио пажњу хуманим друштвима, да треба то зло да сузбијају. Како? О том није било никад речи. За непуну годину дана и по други пут упире се опет прст на жену. Министар Трговине г. *Крајач* у свом привредном програму долази на идеју да забрани дамама да се беле и румене, а чиновницима да терају луксуз! Имамо свакако набељених жена и луксузних чиновника, али та појава у нашем друштву има своје нарочите узроке који се не могу тако лако сузбити неким законом против луксуза, као што се н. пр. врло лако и без закона, па чак и противу њега могло да одузме чиновницима од додатка на скупоћу.

Кад говоримо о луксузу прво и прво требало би да будемо на чисто с тим и шта је то луксуз. А да ли ми то тачно можемо да одредимо? Ако о том почнемо да мислимо доћи ћемо врло брзо до уверења, да је луксуз врло тешко дефинисати. Јер у разним историским временима и реч луксуз имала је различита значења. Ствари које никада нису биле неопходне животне потребе, а у исто време и тешко доступне, биле су и остале за сва времена луксуз као н. пр. дијаманти, драго камење, многи накити и друго. Али са развијањем културе, расле су и потребе човека, те тако има и ствари, које су у извесним историским временима значиле луксуз, али које су то током времена престале бити. Некада је и шећер сматран за луксуз, док је данас једна важна намирница за народну исхрану. У ношњи је такође било много ствари које су некада сматране луксузом. И само одело важило је као луксуз и облачило се

као украс само при светковинама. У доба туника и тога, које се само огртале, била је кошуља, чарапа, шешир непотребна ствар.

Чак и данас што је за неке земље луксуз за друге није. И док се у нашем добу, према нашим приликама код нас свилена хаљина сматра још увек као луксуз, дотле у земљама где је производња свилених тканина развијена, као што је Француска и Италија, то већ не може бити. У Кини је н. пр. свилена хаљина што је код нас ланена или вунена. Исто тако и дечје играчке за народе код којих није развијено модерно васпитање деце, с правом се могу сматрати као луксуз, док за цивилизоване средине то није, већ се играчке сматрају као важна средства душевне забаве и васпитања.

Са порастом опште културе, са вишом просвећеношћу народних маса, многе ствари, које су у ранијим периодама друштвеним важиле као луксуз, постају општом потребом живота, или услед јаче развијене производње и савршеније технике као и јаче куповне моћи народних маса омогућено је и најширим слојевима народа да их набаве и употребљују.

Велике потребе су доказ вишег културног ступња једног народа. Јако раширена употреба извесних ствари, које су раније периоде сматрале луксузом, значи већу просвећеност, развијенију привређу и јачу привредну моћ дотичне друштвене средине.

Са јачањем привредног и културног благостања народних маса све је мањи број луксузних предмета. Сиротињи је и млеко луксуз.

Можда би се могло назвати луксузом свако нерационално трошење прихода на извесне предмете који нису неопходно потребни, а на штету стварних потреба за живот. Али онда би можда за нашу земљу био највећи луксуз, већи од ђинђува, белила и руменила, што има 17 министарстава, и све остало, што тих 17 министарстава за собом повлачи. Због тога је, можда боље, назвати све оно што за извесно историско доба и за извесне друштвене средине не представља никакве неопходне потребе нити физичкога нити духовнога живота човечјега.

Па када се код нас толико много указује на луксуз треба да се упитамо да ли он заиста код нас и постоји? Порицати га сасвим било би неоправдано; али исто би тако било неоправдано и тврдити, да је он веома развијен у нашем народу. Јер у нас луксуза може бити у нешто већој мери само код имућнијих породица, а и код извесних слојева који су рђаво упућени у

живот, те више полажу на своју спољашњу страну, него на здрав и разуман домаћи живот.

У Београду, Загребу и неким другим већим нашим местима као изложбе луксуза могу се сматрати балови. У тим приликама може се заиста видети, на жалост, више раскоши и у тоалетама жена и у оделу мушкараца, него што би то одговарало нашој још прилично неразвијеној средини и привреди. Па у томе се можда иде даље него и код неких народа који неоспорно располажу и већим богаствима, а и већом општом народном цивилизацијом него што је код нас. Но тај луксуз терају, на жалост, баш они, који тобож подижу глас против луксуза у јавности.

Осим крупне бирократије у луксузном начину живота претерују доста и наши јако имућни грађани, а нарочито ратни богаташи. Ту влада често јако осећање за манифестовањем спољнега сјаја и богатства. И то је подједнако заступљено код жена као и код људи.

Код средњег сталежа и међу чиновницима и код радничке класе не може се говорити о неком луксузу. Ту се ради пре о томе, да не постоји умешно и разумно располагање оним, што се има, за оно, што је највише потребно. Ту не достаје много расуђивања, да се оно, што се има, распореди на оно што је заиста најпотребније, него се по неки пут на штету тога набавља по нешто мање потребно. А ми сви из личног искуства знамо, да је заиста нешто најтеже увек стварне и најнеопходније потребе погодити. Сви ми имамо својих жеља од којих већина већ на половини пута умире. Да ли је баш луксуз, ако коју и остваримо?

Што се тиче нашег села и оно није потпуно сачувано од искушења. У неким крајевима лепа народна ношња замењена је варошким оделом. И на сељанци се могу видети свиле и крепдешини па и свилене чарапе. Богатији крајеви, као Војводина или места ближа већим градовима одликују се тиме. По негде се нарочито полаже на кићење новцима, такозваним дукатима. Колико је та ствар прешла у зло, говори нам опште позната песма: мила мати дукате ми вежи, а са бабом како знаш натежи. Скидај жито с тавана па носи код Аврама и пазари што ти ћерка мари. А дешавају се случајеви, да сељаци продају чак и земљу, да би могли да набаве дукате својим кћерима удавачама.

Ово је међутим у многоме утицај града и појаве која се не може сузбити наређењима. Јер исто онако као што се то-

плота шири из топлије средине у хладнију, исто тако и у друштву постоје закони равнотеже, па сви обичаји, погледи, начин живота и т д. теже за нивелисањем. Али и поред тога не може се порећи, да је то штетно, јер тако с једне стране јаче развијен луксуз може да утиче на погоршавање општег привредног стања у земљи а с друге стране на погоршавање економског стања појединих породица. Посматрајући луксуз као друштвену појаву, можемо рећи и да је заразан. Луксузна спољашњост богатих утиче на сиромашне и изазива незадовољство и оправдану завист или упућује и сиромашне на сличне поступке. Тако често се опажа, да свет који долази у друштво луксузно одевен, код куће живи у великој оскудици и сиротињи па и запуштености. Није реткост да по првој моди обучена жена нема у кући ни честиту постељу, што сведочи да је њена развијеност и култура на ниском ступњу. То је једно зло на чијем лечењу треба енергично радити.

Ми знамо да се луксуз сматра као штетан по нормалан економски развитак народа, а нарочито је штетан ако се предмети луксуза не производе у земљи, већ се из иностранства добављају. Јер често може да се деси, да увоз из иностранства због увоза луксузних артикала постане већи него извоз у иностранство, тако да долази до пасивног трговачког биланса, што изазива слабљење финансијске моћи и осиромашавање широких слојева народних. Стога потрошњу извесних ствари које нису неопходне потребе живота треба избегавати.

Разним мерама државне политике може се луксуз спречавати само до извесних граница. Али као главно средство за то остаће ипак разумно *образовање и просвећивање* подједнако како женскога тако и мушкога света. А тај задатак не можемо ми жене саме товарити на плећа. За тај рад мора се и на врху државне управе имати и смисла и добре воље, а не само готових речи, а код грађана обојега пола морамо развијати свест, да све мере, предузете у овом смислу, својим животом и радом потпомогну да се постигну жељени резултати.

На економију наших породица утиче веома неповољно и недовољна просвећеност. Јер наша жена на селу, а већим делом и у вароши, не располаже потребним знањима, да средства која има искористи како треба. И зато би требало *домаћичке школе*, које су досада дале изванредне успехе, отворити у свима крајевима и ширити их, јер оне ће моћи у правцу спречавања лук-

суза и ширења штедње најбоље утицати. *Радничке школе* треба такође оснивати по целој земљи и њихов рад помагати. То су школе које су у Србији дале нарочите резултате. Оне су све до после светскога рата, осниване заузимањем и трудом приватне иницијативе жена. А сада у њиховом одржавању и раду суделује делом и држава. У тим школама може се васпитно утицати на сузбијање луксуза и неразумног расипања. Јер код деце нема укорењених навика. Деца у главном раде онако, како их учимо, а кад једном омладина научи да не расипа новац, време и здравље, онда је учињен добар почетак. Луксуз, раскош и расипање можемо сузбити само тако, ако омладину *оспособимо за разумније вођење живота и домаћинства*, а поред тога привикнемо је, да од онога, чиме располаже, оставља по нешто за непредвиђене случајеве. *Штедња* треба да буде део васпитног програма, јер ми жене саме, ма колико напора уложиле, не можемо постићи осетне резултате. Расипање на сваком месту и углу шири своје мреже и ништи сав наш труд и муку. Штедњу треба увести као *васпитно средство*. Само удруженим силама *и код куће и у школи и у друштву* могло би се донекле ово зло сузбити. Штедња данас мора се разликовати од штедње некада, када се такође говорило да треба чувати беле паре за црне дане. Док је некада штедња значила умртвљавање уштеђевине, јер су новци завезивани у чворове, дотле данас уштеђевине морају бити активне и производне. Али зато уштеђевине морају бити *осигуране* јавним и строгим мерама, и то у толико пре и толико енергичније, у колико се наш народ треба тек да привикне на ту врсту народне економије. Баш у овом времену имамо слом неколико великих новчаних завода. У њима се налазе милиони уштеђевине нашега сиромашног света, који се већ био привикао на штедњу. Али слом тих банака, чије руковође остају без икаквих тежих законских одговорности, мора поразно да утиче не само на свет, који је претрпео штету, већ и на остале. Ко ће смети дати своју уштеђевину у новчане заводе, ако нема јемства да му је уштеђевина осигурана. Да би се дакле штедња са успехом могла развијати, мора држава појачати одговорност оних, којима се те уштеђевине предају у руке. И тек тада пропаганда за штедњу може имати успеха.

Све ово показује колико је сваки друштвени рад повезан са многим околностима. С тога је неоправдано пребацивати жени и у њеноме луксузу тражити важне узроке невољама наше при-

вреде и наших финансија. Ако је и то један од узрока онда он долази на последње место. Јер људи неоспорно више попију алкохолних пића и прокоцкају него што вреде сва белила и руменила жене. А пићем и коцком не убрајају се људи само у распикуће новца него и свога здравља и времена, које се никад више не може надокнадити.

Ако дакле народ, а нарочито жену, треба упућивати, да се одрече луксуза т. ј. извесних ствари, које пружају извесна задовољства, али која нису неопходна потреба живота; ако треба сузбијати раскош и расипање, треба жену васпитати, да оно што има, искористи најбоље што се може, онда се то не може чинити простим наредбама, него стварним примерима и извесним редом. Јер није циљ да се ограничавају потребе живота, већ да се успостави *равнотежа између потреба и прихода.* Та равнотежа треба да се држи у економији појединих породица, као и у економији целога народа и целе државе. Ни у једној ни у другој економији није главно штедња по сваку цену, него *разумна и уравнотежена потрошња.* Праве културне потребе треба ширити, на њих народ навикавати, али исто се тако старати да и производна моћ наших домаћинстава буде на висини да те потребе подмири. Све се своди на одржање равнотеже између наше производње и потрошње и цео наш рад има да буде и упућен у том смислу. О чему треба развијати и свест код жене и човека а нарочито деце, како у вароши тако и на селу. Из ових кратких излагања види се, да ни луксуз ни штедња нису никакви друштвени покретачи, узроци друштвеног или економског развитка, него само последице извесних друштвених или економских односа. Луксуз се јавља као последица рђавог разумевања свога богатства и жеље за истицањем бар у оделу и накитима код имућних и рђавим васпитањем и жељом за подражавањем код сиромашних. Штедња пак може бити последица супротног друштвеног правца. Једно целисходно васпитање у духу разумне потрошње у односу на приходе и стварне потребе, може довести и до разумне штедње. Развити пак овај дух код наше жене и човека, а нарочито омладине, могуће је само *подизањем просвећености.* Једино тим може се решити велики број питања код нас, па и ово. Свакако да уз ово долази и јачање привредне и производне моћи нашег народа, а с тиме и јачање његове потрошне моћи.

Анђа Иванић.

Интернационални Мир и Подмладак Црвеног Крста

Госпође и господо,

Потпуно ми је јасно да је тема о интернационалном миру код нас непопуларна, али сам ипак, из дужности, преузела да о њој говорим, а зашто баш пред овим скупом изложићу одмах.

Подмладак Ц. К. у коме су удружена деца свију народа, има, поред осталих циљева, да код деце до 18 год. негује познавање и љубав међу народима. За остварење тога задатка траже се средства, начини, методе.

Пред Ускрс ове године било је решено да чланови подмлатка Ц. К. оду о празнику на гробље наших војника, да се поклоне сенима јунака, палих у одбрану земље, да прекаде гробове и тамо оставе по који цветак у знак нежне пажње и синовљег сећања. Кад су деца испунила свој дуг према нашим и савезничким изгинулим борцима, сетила су се и немачких изгинулих војника, у нападу на нашу отаџбину; прекадила њихове гробове и оставила на њих мало цвећа, као наду на боље односе с Немцима и лепшу, узајамну будућност.

Одмах после тога, поочим једног петнаестогодишњег члана Подмлатка Ц. К. протестним писмом, известио је да његов посинак, чијег су оца и мајку убили Немци, за време рата, иступа из друштва, јер не може поднети да се гробови немачких војника ките цвећем!

Мени је било стављено у дужност, да поочиму, који узгред буди речено није Србин, одговорим писмом.

За мене је та ситуација била изванредно тешка, мада ми је тема о интернационалном миру и врло блиска и драга, а посао на њему дужност!

Сама су ми се тада питања наметала:

1) Јесу ли дуги и чести ратови нама избледели појам у миру? Да ли је рат постао наше нормално стање?

2) Јесу ли нас подједнако изневеравали пријатељи и непријатељи, да смо изгубили веру у пријатељство?

3) Је ли нам братска и небратска рука била подједнако тешка, да нам је најлакше кад се о братству и не говори?

4) Јесу ли наше ране још толико љуте, да их пеку и капи љубави?

5) Да ли нам је чаша пријатељства, братства, љубави међу народима до дна загорчена?

После многог размишљања одговорила сам овим писмом:

Господину Н. Н. — Београд.

И да нам у писму, којим нам се јавља да је ваш посинак престао бити чланом Подмлатка Ц. К., није казано да нема мајке, ми бисмо, по мотивима из којих он то чини, — кићење немачког гробља цвећем — јасно видели.

Јер, да је његова мајка жива, она би му, као и све српске мајке, усадила у душу, да је српски народ, и ако мали, од увек био високо племенит; он је свагда прелазио преко тесногрудости и тешких увреда, имајући у виду идеал: слободу своју и свију народа. Својим здравим инстинктом српски народ је осећао да су народи, у неизбежности ратова, наизменично побеђени и победиоци; па се, као победилац, никад није светио, као побеђени, никад није клонуо — победе и порази за њега су били само једно искуство више.

Српски народ је истински побожан. Матере код нас уче децу да смрћу престају све увреде и непријатељства. Мртвац је светиња, он припада бољем, вишем, чистијем свету.

Српски народ је срдачно гостољубив. Познато је његово гостољубље према свима својим, и страним, путницима и намерницима. Тим пре, мртваци, ти путници на вечитом путу за други, бољи, свет уживали су, и уживаће, гостољубље намучене, српске земље; за њих ће племените српске мајке, макар они били непријатељи, имати једну сузу, српске сестре један уздах, српска деца један цветак — то је наше васпитање, наша крв.

У Паризу, центру цивилизације, престоници наших великих савезника и драгих учитеља у свему што је лепо и узвишено, Централна Лига Црвенога Крста издала је брошуру: Циљеви Подмлатка Ц. К. Вашем посинку скренули бисмо пажњу на овај став: „Подмладак Ц. К. преузео је на себе да покуша један огроман напор да би младе генерације ишчупао из онога страшног homo homini lupus (човек је за човека звер). Али да би његов рад имао успеха, да би осигурао судбину омладине, он треба да успе, да са њених усана отклони чашу затроване, међународне, мржње.

Цивилизација се може спасти само помоћу деце и за децу, коју њихови старији неће васпитавати у истој тесногрудости, истим неразумним предрасудама.

Ми жалимо што је смрћу мајке вашега посинка у његовој

души остала велика празнина; али је он, као ђак V раз. гимназије, доста велики па може разумети, да његовог оца и мајку нису убили ти мали, грешни, изгинули немачки војници далеко од своје отаџбине, где су задовољно и мирно живели; него једна скроз погрешна политика, потпуно одсуство интернационалног братства и социјалне правде, болесна мегаломанија немачке милитаристичке касте и царистичког режима, чије вође и инспиратори, на жалост некажњени, још дижу главу и угрожавају мир Европе.

И данас не знам какав је утисак направило ово писмо на оне којима је упућено, али ми је онда било јасно, да, ако нисам дала један јасан одговор, а оно случајно, инстиктивно нашла средину, са којом првенствено треба радити на интернационалном миру, и пут којим треба ићи.

Та средина која резонује, не само разумом, него и срцем јесу жене и мајке, а пут да се до њега дође деца, омладина. Због тога сам држала да је ово једна од најбољих прилика, да се говори не о међународном миру у садашњости, већ о припреми његовој за будућност!

Моја је намера само: да учиним извесне констатације, да изнесем неколике идеје и укажем на нове путеве за бољу будућност нашу и општу.

После великих ратова јављају се покрети за мир, и уколико су страхоте рата веће, у толико је акција за мир јача. Тако данас постоје многа друштва са циљем: одржавање мира у садашњости, отклањање ратова у будућности.

Многа удружења са програмом: неговање братства и солидарности међу народима, васпитање омладине и интелектуална сарадња, васпитање друштва моралним препорођајем самога себе, уздизање културе, чинила су ту част нашој земљи, после рата, да своје интернационалне конгресе одрже у њој.

Овом приликом, указана је велика пажња и част женама Југославије; прва жена удружене интернационале женске, велики дечији пријатељ, храбри борац за интернационални мир, Леди Абердин налази се у нашој средини.

Да ли су ова друштва и знамените личности узимале Београд и Југославију за размену својих мисли случајно? Је ли то била само једна пажња утицајем наших великих савезника? Или зато што се на Балкану најмање говори и ради на интернационалном миру?

Мира у Европи може бити ако се он успостави у свима крајевима њеним. Нема ни једнога дела европског више растрзаног ратовима од Балкана, нема места на свету где се за миром више жуди. Наш је народ у основи својој мирољубив, наша је држава у Европи највећа пријатељица мира. Осећа се, можда, да је она предестинирана, да срећујући своје прилике у земљи, срећује прилике и на Балкану.

Наш народ који је први на Балкану дигао заставу за слободу своју и слободу балканских народа, има да подигне први високо заставу мира за балканске народе. Он који се борио за слободу своју и свих балканских народа, има да се бори за мир свој и балканских земаља.

Наше племе било је кроз толико векова бедем о који се сламао милитаризам истока, оно је чувало Европу од војне најезде варварских хорди. Данас, треба оно да буде пропагатор културе на Балкану, а чувар своје старе и балканске цивилизације.

Између осталих друштава, која у своме програму имају интернационални мир, постоји Интернационална Лига Жена за Мир и Слободу.

Циљеви су Лиге:

1) Да уједини жене свију земаља, противне свима ратовима, свакој експлоатацији човека и свима облицима насиља.

2) Да ради на општем разоружању, за решавање свију спорова мирним путем и то заједничком сарадњом, остваривањем једног социјалног, политичког и економског стања, основаног на правди, без обзира на пол, расе, класу и вере.

Лига је пре кратког времена имала свој конгрес у Дублину, у Ирској. Узело је учешћа 17 држава. На конгресу претресана су ова питања: *узроци рата; како да се укину ратови? Мирно решење и арбитража. Уништење економског империјализма.* У томе смислу донете су и резолуције.

Без обзира на то какав је програм Интернационалне Лиге Жена за Мир и Слободу, какве су њене методе и колики су њени успеси, ми је, као један покрет, симпатично поздрављамо. У раду њеном видимо корисну размену мисли и племенити напор да се дође до зближења народа и општег мира.

Полазне тачке за интернационални мир јесу: 1) Да су људи и народи упућени једни на друге. 2) Упознавање заједничких интереса, тачно упознавање свега онога што их спаја и раздваја.

3) Развијање свега онога што их приближује, отклањање онога што их удаљује. Рад на отклањању онога што их раздваја, на снажењу онога што их спаја, снажи, јача. Рад је овај тежак, огроман и ванредно спор. Али како вели наш песник: „из пучине Колумбија (Америка) ниче кад отважник науми је наћи“, а што се тиче времена, њега ће увек бити, јер се у историји човечанства рачуна на векове.

Пријатељи интернационалнога мира највеће су идеалисте, али су за остварење његово потребна практична расматрања и методе. Ако се хоће озбиљно у томе правцу да ради, а ми, баш из искуства знамо колико је благостање и срећа мир, а колико проклество рат, не сме бити заваравања. Не може се остваривати један идеал, без тачног познавања свега шта смета његовом остварењу.

Баш пред сам европски рат, Американац Карнеци ставио је групи својих пријатеља суму од 10,000.000 отприлике 560 милиона динара, за рад на отклањању ратова, у корист општега мира. У своме писму Карнеци вели: „Желим да рат буде уништен!“ Као интересантно примећује се, да се Карнеци, један скроз практичан дух, у овој прилици показао сасвим непрактичан.

Он је, наиме, у очи самог светског рата, био убеђен, да се никад више, у данашњем, званом културном времену, ратови пређашњег размера неће поновити! И тек што се склопио административни савет његовог фонда, а изби рат, страшнији но и један до данас. Карнеци је био прва жртва његова. Објава рата била је удар за његово срце, од кога се више није опоравио. Изгубио је сваки интерес за живот и пао као жртва свога великога разочарења.

Само овај један пример показује са колико се идеализма, љубави према човечанству, материјалних жртава, а у исто време са колико се непознавања прилика и природе човека улази у борбу за светски мир.

У осталом, није ни чудо што се у Америци, далеко од Европе тако мислило. Америка има то преимућство над Европом да се развија без бојазни од ратова, док Европа живи у непрестаној ратној нервози. Америка послује сталожено и трезвено „жури се полако“, док Европа ради брзо, рискантно, на махове, као људи, који поред велике непогоде хитају да своје започете радове на време сврше.

Али, ако се у Америци, пред сами европски рат није ве-

ровало да га неће бити, не можемо се довољно надивити лаковерности европскога света, чак и дипломата, који су до последњег момента сумњали у објаву непријатељстава.

Зато нам изгледају преране изјаве на конгресу Интернационалне Лиге Жена за Мир и Слободу: „Наоружање припада мртвој прошлости!“

Готово у исто време док је радио Интернационални Конгрес Жена за Мир и Слободу, изашао је један интересантан чланак г. Клемансоа, бившег председника француске владе. Г. Клемансо, веома значајна личност у Француској, много позната и цењена на страни, спасилац Француске у светскоме рату, човек велика знања, финога духа, оштрога пера, богатога искуства, вели да мир није ништа друго него одмор од рата, као што је дуги мир припрема за рат. Цела историја представља само смењивање мира ратом. Смењује се у животу човечанства проповедање милосрђа, братства, љубави, солидарности, вршењем најстрашнијега варварства.

Народи су се, тврди ослободилац Француске, досад могли сложити само у једној ствари: узајамном убијању.

Што се тиче уговора о миру, наставља се у томе чланку њих праве увек они који су јачи, па су у важности док њихова сила траје. За њих су они, као што је рекао цар Виљем, парченце хартије које могу поцепати, кад год им се прохте!

Треба да постоји, и каже се да постоји, примећује г. Клемансо, племенита утакмица народа за напредак, науку, срећу човечанства, али, он и ту види да су се у историји народи надметали ко ће бити већи егоиста без граница; тај њихов егоизам осуђује их да се раздиру у рату, да спремају миниране путове, који ће однети у ваздух заједно пријатеље и непријатеље.

Стварање Друштва Народа, не може променити незасићене апетите народа, оно је само историска нужност да регулише њихове послератне прилике. Речите дебате у њему јесу само варљиве препирке помоћу којих се прикрива, да је сила, снага од једнога народа премештена код другога.

Зла коб човечанства, завршава г. Клемансо лежи у томе што је човек, кроз сва времена, и код свих нација остајао у основи исти: себичњак и насилник; он је, наизменично, братски милосрдан и безобзирни рушилац. Његова је природа деструктивна; рушилачка; њена је потреба да руши, па чак и оно што је сама створила. Овако мисли, и пише, огроман број људи.

За ширење једне велике идеје, на прво место потребно је знати који узроци сметају њеном остварењу. И ако остварењу највеће потребе човечанству, а специјално баш Европи, и првенствено балканским земљама, ако дакле остварењу европскога мира смета и сметала је кроз векове саможива, насилничка и разорна природа мушкараца онда треба почети одатле. Општи, трајни, мир биће могућ, ако се целокупно васпитање у свима земљама упути у том правцу да се она саможива, насилничка, разорна природа у човеку укроти, савлада, да се добију нови људи који ће имати измењене погледе на живот у породици, држави и међународне односе.

Мора се, дакле, почети испочетка васпитавањем деце у том правцу, стварањем нових генерација. За извођење тога посла потребни су како огромни напори, тако исто изванредно много времена. Али, да човечанство изврши један задатак, чије му је решење неопходна, животна потреба, наћи ће се надчовечанске снаге саме, а време, као што смо споменули, у животу човечанства рачуна се на тренутке вечности.

И кад се већ чују гласови на све стране да је цивилизација Европе у опасности, и да се она може спасти само измењеним, новим васпитањем деце, онда значи по оној вечитој хармонији у свету, да за остварење онога што је неопходно потребно мора бити и остварача, ето по том закону, по тој потреби, по том услову бити или не бити за Европу, створена је, формирана је нова фаланга тих раденика; за извршење тога посла створена је нова, просвећена жена; њена је природа на супрот мушкој природи разорној, стваралачка, конструктивна, она ствара и чува створено. „Ослобођена, просвећена, жена представља, до сад једну непознату, а сад нову снагу у животу народа“. Добит и заслуга Феминистичког Покрета јесте у томе, што је припремио човечанству једну нову војску, која има да га спасе баш у најкритичнијем времену. Васпитање деце кретало се кроз векове у правцу идеја људи, вођено њиховим егоистичким, освајачким, капиталистичким тежњама. И као резултат тога васпитања добијао се, са малим изузетком, човек са таквим идејним, моралним и радним квалитетима да је морао, хтео, не хтео, да решава све своје сукобе оружјем. Победе његове оружјем никад нису биле сигурне и дефинитивне, јер што се на сабљи добије, на сабљи се може изгубити.

Само је она победа сигурна и трајна која се добија снагом

духа. Шта значи снага духа, према сили оружја, можда, најлепши пример пружа наше, србијанско племе. Једна мала нација, окружена кроз векове великим државама, војничким у најбољем смислу, вођена једном идејом, дисциплинована једном вољом, васпитавана у једном правцу, створила је прво, што је најтеже, своје духовно јединство и снагом духа победила снагу оружја.

Пред њеном истрајношћу здравога разума положила је оружје тврдоглавост заблуде, Истина је победила лаж. До душе, за пет векова, али је ипак победила. Јединство нашег народа санкционисано је силом оружја, али је завршено пре тога снагом духа.

Исто тако и ослобођење жене ишло је споро, тешко, мучно. И жена се ослободила снагом свога духа, не временом, него сопственом вољом, знањем, радом. Ничег принудног, ничег насилничког у своме ослобођењу жена није употребљавала, јер то није у њеној природи. Зато је њена победа сјајна и дефинитивна. Нема тога оружја које данас може да победи, разједини, врати у натраг ослобођене, просвећене жене! Нова, просвећена жена, у основи својој јесте она стара, трезвена, попустљива, солидарна жена из прошлости; у својој кући, породици несебична, готова да потчини свој интерес и срећу срећи заједнице. Она ће, дакле, бити истински прави раденик на општој, друштвеној солидарности.

Данашње, просвећене, жене, нарочито мајке, морају ући у сваки покрет друштвени који жели ослобођење човечанства снагом духа, а не силом оружја.

Лојд Џорџ написао је, пре кратког времена, да европскога мира нема без разоружања! Али, ко ће, и ко сме, према оваквим приликама, први да почне!

Не, понављамо, докле год хукте фабрике за спремање ратног материјала, наоружање не припада мртвој прошлости!

На супрот овим фабрикама оружја, где се огромна људска снага, у затвореном и отровном простору, исцрпљује да би спремила разорна средства за уништење културних тековина човека и њега самога, просвећене жене има да створе, да истакну здраве светле, радионице, васпитаонице, у којима ће се саможива, разорна, насилничка природа човека савијати, ковати све дотле, док нове његове навике не постану његова друга природа! У тим радионицама, има да се скује: здрав, просвећен, моралан, радан човек, потпуно свестан да је он и његова породица и његово

друштво равноправни члан опште, велике, интернационалне, породице народа!

Велики и проницљиви умови, пријатељи рода људског, личности топле душе, борци за интернационални мир, отворили су пут за рад у томе правцу. Поред Црвенога Крста, толико познатог свима, створен је Подмладак Ц. К., који у основи својој, није ништа друго, него један корак ка новој, здравој, модерној, радној школа.

У Подмлатку Ц. К. удружено је 8.000.000 деце из целога света, међу којима 160.000 наше.

И на томе новоме путу 8.000.000 удружених, малих, солидарних грађана целога света има један исти идеал: здраво тело и здраву душу.

8.000.000 младих пријатеља познаје и води само једну борбу: борбу за добро здравље.

16.000.000 вредних дечијих руку, у вртовима, радионицама које су саме створиле, учи се на делу да је заједнички, поштени рад једини услов за живот.

8.000.000 племенитих дечијих душа у радионицама, болницама, санаторијума, што су сами подигли, помаже, негује, храни своје потребите и слабе другове: 8.000.000 браће и сестара приређује на свој начин радости једно другом; помоћи у раду, ситним израђеним стварчицама, међушколском преписком. Широм целог света разносе се, чак преко океана, његови узајамни поклони.

8.000.000 удружених, младих, срдаца загрева се једном љубављу према целом роду људском, без обзира на веру, народност и расу.

16.000.000 дечијих ногу трчи бодро ка своме циљу: општем трајном, корисном, срећном миру.

16.000.000 дечијих очију гледа ведро у бољу своју и општу будућност.

Тако, дакле, постоји нов свет дечији, чија је лозинка: „ја служим“. У њему су клице за будућег грађанина света. Да се тај нови свет дечији прошири, да се те клице развију задатак је данашње, просвећене мајке.

Кад прегледамо радове тога новога света дечијег, не можемо да се надивимо са колико су љубави, укуса, нежности, умешности деца наша, американска, француска, чехословачка и т. д., и т. д. радила ситне стварчице, албуме, цртеже, поклоне за своје далеке, непознате другове.

Човек мора да се разњежи кад види колико су времена, напора, рада улагала деца у подизању болница, санаторијума! То дивљење постаје још веће, кад се узме у обзир, да је у Подмлатку Ц. К. принцип да деца сама зараде своје прилоге.

Ми застајемо врло често пред трезвеним дечијим схватањем хигијенских потреба. Сеоска деца, баш из наше најближе околине, оправила су сама пут од села до школе.

И нехотице, ми старији, добијамо веру у решавање сукоба међу народима мирним путем, кад уђемо у дечија осећања, резоновања и читамо њихова опажања. Једна мала ученица гимназије пише на „Материце“ писмо непознатој другарици Бугарки: „Драга сестро, данас су „Материце“, ми смо све радосне, желела бих да си и ти, јер си ти моја сестра. Моја ме је мајка учила да волим не само свој народ, него и све остале словенске народе, а ти си словенка и ја те волим, и ако те не познајем! И т. д. И т. д.

Подмладак Ц. К. наслања се данас на школу, али је моје дубоко уверење, да он, првенствено, има да се наслони на просвећене мајке.

Време, рат и друштво учинили су да су економске, моралне, легалне, везе данашње породице ослабиле. Безбројни су и поражавајући примери да је друштво децу од добрих мајки створило рђавом децом и опасним грађанима. Страшна је статистика деце, малих злочинаца, који прођу кроз полицију и судове! Језовити су примери из живота данашње школске деце, као и многобројни случајеви да дижу руку на учитеље своје и саме себе.

Просвећена жена и мајка, као једна класа друштвена, има да испуни, изврши један велики и тежак задатак: да преваспита старе генерације, да створи нове, да спасавајући породицу, спасе цивилизацију. Да ли ће то моћи? Она ће то морати. Материнство је данас у опасности, њен инстикат матерински и њена конструктивна природа помоћи ће јој у томе. Она ће зато у политици сваке државе и политици народа играти велику улогу. Њена политика неће бити вештина у којој се употребљавају сва средства. То је политика данашњих људи, као што се изразио г. Лазар Марковић бив. министар и народни посланик на предавању у Женском Клубу. Политика у којој се употребљавају сва средства допуштена и недопуштена није политика, она је лукавство. Њу су употребљавале у историји човечанства поје-

дине класе друштвене, или данас политичке странке, да врше насиље над другима. Она се могла употребљавати само дотле док су радничке, сељачке масе, и жене биле непросвећене. Живот је данас у Европи постао и сувише компликован. Да се државе воде потребно је знање а не лукавство. Расклиматаност држава европских сведочи да се политика, као вештина, са допуштеним и недопуштеним средствима, лукавствима преживела. Живот европских држава улази у нову фазу. И као што бива у животињском царству дешава се и у роду људском: нема места политичкој, националној лисици у Европи, и њеној финијој варијацији, интернационалној, дипломатској лисици.

Ако је досад, као што каже г. Марковић, политика била вештина, са допуштеним и недопуштеним средствима, она сад мора бити за просвећену Европу оно што каже један чувени Француз:

„Политика је наука о односима између људи и односима међу државама. Она је морални механизам људских друштава, помоћу кога Бог омогућава људима живот у народним породицама и повећава снагу свакога, снагом свију, ствара права, намеће дужности; претвара инстикте незнања и егоизма у патриотизам и узвишено пожртвовање, креће човечанство са идеја на идеје, са установа на установе, дајући, тако рећи, свакој земљи, и сваком веку свој задатак и своју улогу у заједничком, великом делу; тражи им да донесу као свој удео и дар људском роду, какав резултат, какав напредак, које дело, идеју, закон. Не, политика није само вештина, политика није само наука, она је нешто више од вештине, више од науке: она је врлина. Она је врлина, јер је она пожртвовање које иде до мучеништва за земљу, за људски род!

Од просвећене, радне жене и мајке, човечанство данас тражи њен удео и њен дар.

Данашњи век намеће јој један тежак задатак. Она је по мишљењу многих политичара, чија је политика вештина са допуштеним и недопуштеним средствима неумешна за политику. Али је она способна да изврши један велики задатак, да створи нове генерације, политиком знања, врлине и мучеништва!!

Милева Петровић

Начелно питање о заштити угледа жене јавне раднице и женских организација

Драге сестре, Управа Народног Женског Савеза поверила ми је пуну части дужност, да данас пред вас изнесем питање о заштити жене, јавне раднице и женских организација.

Можда ће се многе од вас зачудити потреби изношења и оваквог питања, које је посве ново за нашу друштвену заједницу — а ја верујем да би оно било ново и за друштвене заједнице и других народа.

Ми све које смо данас овде имале смо прилике да се на својим заједничким састанцима разговарамо о многим актуелним питањима, па и о разним врстама заштита. Нама су познати радови на заштити деце, невољних, напуштених, слепих, малолетних, посрнулих, старих и немоћних, али о заштити угледа жене јавне раднице и женских организација нисмо још говориле, те зато, можда, нисмо ни довољно размишљале о потреби и овакве заштите.

На жалост, сестре, извесни догађаји који су се десили у нашој средини, приморали су нас да помишљамо на мере, које би се имале предузети за заштиту угледа јавне раднице, која и поред дивних и очигледних резултата свога рада данас неминовно пролази кроз трновите и мучне стазе једнога тешкога пута, који прети да скрха и истроши најјаче и најбоље наше снаге и примора их, да убрзо уморно клону и скрену са пута најлепше и најплеменитије делатности.

Садржај мога данашњег реферата неизмерно је деликатан. Ја желим да га ви примите као искрену исповест коју сестра сестри упућује, поверавајући јој најскривеније и најтананије нити своје душе са побожношћу и вером, да ће сестра све схватити, све разумети, све лечити. Нећу да кријем од вас признање дубокога бола мојих радних другарица и свој, што смо приморане изнети данас извесне чињенице које бисмо радо прећутале и прикриле од целога света. Као што болесник прикрива тешку и гадну болест, тако би и ми радо прикриле сваку ружну страну нашег друштвеног живота. Па ипак, сестре, и поред нашег бола и стида, ми морамо проговорити, да би заједнички могле расмотрити и лечити ону рак-рану, која нагриза међусобни споразум и поверење жена јавних радница и женских организација.

Ово излагање захтева од вас апсолутну објективност, ослобођење свију личних осећања симпатија или антипатија, које често могу да заслепљују наше суђење и да нас ометају у доношењу логичких закључака. Да бисмо заједнички могле продрети у дубине узрока и последица разних тешких и болних момената у животу наших јавних радница и женских организација, потребно је да будемо спојене духовним и идејним јединством, да ово питање не схватимо само као наше женско питање, већ као опште, важно психолошко питање, питање унутрашњег мира и задовољства многих људи. И зато ћемо покушати, да данас овде пречистимо извесне принципе и схватања, која наносе штете нашој општој ствари и која повлаче за собом све веће и теже поремећаје у нашем социјалном животу и раду.

Прво ћу покушати да пред вас изнесем извесне дубоке карактеристичне моменте из живота и рада наше највише женске организације, Народног Женског Савеза, и зато вас молим да ми дозволите мало опширније излагање, како би се могле заједнички осврнути на недавну прошлост и подсетити се на оне тренутке, када сте нас на скупштини у Сарајеву почаствовале својим поверењем и избором. Да почнем питањем: Да ли се сећате, сестре, оног свечаног момента када нам је бирачки одбор саопштио резултате гласања којом смо великом већином изабране за чланове Управе Народног Женског Савеза? Да ли се сећате оних жалосних изјава којима су извесне особе *протестовале* против легалне победе једне неоспорне већине? Да ли се сећате оне претеће атмосфере у општинској сали у Сарајеву, која нас је испунила најмучнијим осећајима, а која је учинила да се пролију чисте и топле сузе једне од најблагороднијих, најотменијих и најумнијих жена, наше тадање председнице, госпође Делфе Иванић? Да ли се сећате оног узвика једне од наших јавних радница, бивше часнице Народног Женског Савеза, која је упутила новој управи оне нечувене и тешке речи; „мени чини част што *нисам* изабрана“. Да ли је можда тиме хтела да нам каже, да ми које смо изабране немамо права да рефлектирамо ни на толико части колико је има та госпођа? Сећате ли се, сестре, да је наш први корак био давање оставке. Ми смо вам тада кроз уста наше председнице искрено признале, да се не осећамо ни довољно јаке, ни довољно способне за вођење једне закулисне, мрачне и нелегалне борбе, која нам се по свима симптомима још тада предочаваше. Ви нам нисте хтеле

уважити оставке и ми смо на велика и дуга наваљивања наших најчеститијих елемената остале да радимо. Уверавам вас данас, сестре, да смо се све прихватиле поверена посла са највећом побожношћу и култом. Желеле смо да радимо искрено и предано свом душом и свом љубављу. Нагласиле смо вам још тада, да нам је за тај велики и пун одговорности рад потребна сестринска помоћ и сарадња свију вас, јер само помоћ свију вас може осигурати Управи Савеза сигурност у успех и поверење у друштво.

Шта нас је очекивало после свега овога довољно вам је познато из прошлогодишњег извештаја нашега рада изнетог пред вас у Скопљу. Из њега сте се могле упознати са многим тешкоћама са којима смо се имале борити, а које су претиле да омету рад. У овом извештају су изостављени многобројни детаљи у којима су појединци свим средствима покушавали срозавање достојанства и ауторитета Савеза, као на пример и јавна тврђења да је данашња управа Савеза изабрана фалсификованим гласовима, а не истинском и огромном већином. Све ово јасно нам је наговештавало, да су извесне особе лично заинтересоване избором у Сарајеву уносиле у женске организације стално своја лична нерасположења, која нису допуштала, да се, и поред наших напора и добре воље, утврде искрени заједнички односи.

У томе мучном времену погађа нас тежак губитак. Наша драга председница, госпођа Делфа Иванић, уморна, напушта наше редове, признајући нама, својим најближим сарадницама, немогућност правилног рада под оваквим приликама. Морам вам рећи, сестре, да ова дивна жена никада није презала од тешкоћа у раду, па ни онда када је по македонским врлетима за време турскога јарма и робовања њен пропагандистички и национални рад могао стати живота. Ми смо је виделе, где за време ратова храбро и одважно улази у највеће центре епидемије, колере и тифуса, негујући и подижући своју браћу, па ипак ова храбра, поносита, пуна вредности жена устукла је пре годину дана пред — интригама.

Оставши саме без своје председнице подносили смо, сестре, многе неправде и увреде, надајући се увек да ће се све ускоро извести на чистину и да ће се све морати стишати.

Дубоко смо веровале да су рад и стрпљење најјаче снаге и да ће само оне бити у стању да натерају противника да призна корисне и добре резултате савесно извршених дужности. Тру-

диле смо се свим силама, да обуздавамо себе саме, како бисмо биле у могућности, да великодушно пређемо преко свих ружних нападаја који би могли учинити, да због личних и ситних питања доводимо у опасност крупна начелна питања и опстанак нашег много-напаћеног и великом љубављу одржаваног Савеза. По цену личног и душевног страдања остајале смо поред свих удараца, као војници на мртвој стражи, одржавајући потребну равнотежу која није дозвољавала да се поремети стање које смо морале све поштовати.

Такве смо изашле пред вас на скупштини у Скопљу. И тада, благодарећи вама које сте створиле ону атмосферу љубави и узајамног поштовања, проживеле смо три дивна и незаборавна дана, пуна заједничког рада и тежња за бољу и плоднију делатност нашег Савеза и победу његових високих начела. Растале смо се од вас богатије и боље но што смо биле, обилно награђене топлином вашег поверења за све што смо претрпеле. Ваша пажња и сестринске речи учиниле су, да смо се са пуно добре воље поново лаћале посла, прожете искреном жељом да заборавимо и опростимо све горке моменте из прошлости и пружимо сестрински руку свима који желе истински заједнички рад.

Избором г-ђе Лепосаве Петковић за председницу, наше жеље нашле су у њој оданог поборника, а изгласавањем измене чл. 9. правила створена је јача база за рад, што се толико желело, нарочито од стране неких београдских женских организација.

Први и најважнији наш задатак био је, да изградимо једну заједничку идеју-водиљу, која би нас искрено спајала у будућем раду. Из овога би имао произаћи међусобни споразум и поверење, који би доцније били најјачи темељи за јачање Савеза и његових интереса. Ја бих се огрешила, ако бих вам казала, да је измена чл. 9. којим су дата права управних чланова и свима делегатима женских организација створила тешкоће у раду. На против, послови су се свршавали лепо и сложно. Ни једно од важних питања ужи одбор није свршавао без консултације свију својих чланова. Сваки је предмет пролазио кроз пленум, о свему је дискутовано а после дискусије доношени су заједнички закључци. Оваквим радом могли смо бити сви задовољни а нарочито београдска женска друштва, којима је преко њихових делегата створена могућност да директно утичу на све одлуке Савеза.

На једној од првих заједничких седница председништво је тражило, да сви делегати изнесу гледиште својих организација

за будући рад Савеза. Једногласно је изјављена жеља да се продужи овакав рад којим су сва друштва задовољна.

Председништво Савеза је показивало свагда највећу предусретљивост, да прими преко делегата и евентуалне изразе незадовољства, у коме би се случају увек заложиле све силе да се грешке, ако их је заиста било, поправе и у будућности онемогуће.

Од свега овога ништа се није дешавало. Рад је текао не само без протеста друштава већ и без примедаба њихових представника. И стога је свима изгледало, да смо на путу најпотпунијег зближења. У толико нам је теже падало, што смо иначе на сваком кораку у извођењу Савезних послова наилазили на препреке. Осећале смо стално неку авет, неку злу коб, која је фатално ометала правилно извођење наших задатака и није дозвољавала, да се истински крене напред. Јасно нам је свима било, да су се неке тајанствене силе налазиле на делу.

По цену рушења угледа Савеза појединци су почели изазивати инциденте, који су давали довољно материјала за међусобна објашњења и расправе. Дуго се Управа Савеза склањала и прелазила ћутке преко многобројних изазивања у нади, да ће својим попуштањем привести Савез нормалном животу. Ово се чинило све дотле, док се није дошло до једног момента, када је једним јавним поступком повређен један од главних принципа Народног Женског Савеза, на коме је и заснована ова наша заједница. Приликом једног свечаног тренутка годишњег скупа удружења Заштите Девојака десио се немио догађај који је свима познат. И ако је Управа Савеза својим циркуларима покушала да верно упозна своје чланове са овим догађајем, ипак осећа да није било могуће приказати га са свима детаљима довољно јасно.

Овај случај постао је повод за једну борбу, коју Управа Савеза није желела, али коју је морала примити и поред мишљења, да се овако једна непријатност, као што је јавно расправљање овог немилог догађаја могла и избећи на овој Скупштини.

Прву представку о току целог инцидента поднела је Управи госпођица Милена Атанацковић, а исту је у свему потврдила и званични делегат Савеза, присутна на скупштини Заштите Девојака г-ђа Олга Гавриловић.

Готово у исто време управа Женског Покрета из Београда упућује писмену представку Савезу, којом тражи да Савез спречи рушење једног од основних принципа Женског Покрета у борби

за право жене и да онемогући сличне испаде, који би могли утицати на наше државне власти, да у будуће одустану од избора жена за своје представнике.

Ужи одбор Управе Савеза дубоко узбуђен овим инцидентом заузима једнодушно становиште: да по програму Народног Женског Савеза нема и не може бити узвишенијег циља до да у пуној мери указује моралну заштиту угледу жене јавне раднице, да јој ствара потребне услове за њен напредак, и да јој свугде и на сваком месту обезбеди оно поштовање и признање, које јој може донети трајан и сталан успех. Решава: да прво консултује Друштво за Заштиту Девојака, у чијој се средини инцидент десио и по могућству створи начин, да се непријатне последице овога напада отклоне. Како се Друштво за Заштиту Девојака оградило од поступка г-ђе Бојке Ђуричић, а г-ђа Ђуричић није показала апсолутно ни најмање добре воље да исправи своју грешку, већ је напротив предузела извесне кораке код Министарства Социјалне Политике представљајући цео догађај неверно, мотивишући га неслогом и свађом између Друштва за Заштиту Девојака и Савеза, ствар се све више погоршавала и Управа Савеза је била приморана да цео догађај изнесе пред свој београдски пленум.

Састајући се у пленарну седницу, делегати београдских савезних друштава изразили су једногласно осуду због напада г-ђе Бојке Ђуричић, која је најгрубље повредила углед жене јавне раднице и уобичајене обзире. Прихватиле су гледиште: да је у интересу спречавања оваквих случајева у будућности потребно да свака јавна радница у пуној мери часно узме на себе одговорност за све своје поступке. Према томе, нико у социалном раду нема права да тражи неке нарочите концесије и обзире. Свака јавна радница треба да има право на онолико поштовања и угледа колико то заслужује својим радом и личном вредношћу. У исто време изразило се жаљење због држања заступнице председнице Заштите Девојака, која није смела дозволити једном члану свога друштва да својим неодмереним понашањем вређа представнике других институција. Што је у овој прилици тај члан била председница другог друштва и супруга једног високог државног функционера у толико је за веће жаљење.

После прочитања свих докумената и после саслушања свих делегата, пленум је примио предлог председништва, да цео до-

гађај остане у кругу Народног Женског Савеза београдског дела и донео одлуку: да г-ђа Бојка Ђуричић не може бити делегат ни једног друштва на јавним скуповима и конгресима Савеза. По овој одлуци су 2 друштва одвојила своја мишљења: „Пчелице“ које су сматрале да је осуда сувише тешка и „Београдско Женско Друштво“ чији се делегат лично слагао, али није имао пуномоћије, да по овоме да глас свога друштва. Осим тога „Друштво за Заштиту Девојака“ донекле лично заинтересовано уздржало се од гласања.

После донете одлуке неколико београдских друштава уложили су писмени протест, сматрајући да је овај сукоб личне природе и да се стога Савез није требао ангажовати. Да је гледиште дотичних друштава било потпуно нетачно и намерно искретање чињеница, види се по томе, што никакав ранији неспоразум није претходио овом догађају. Да је госпођица Атанацковићева била увређена само као чиновник и секретар Народног Женског Савеза, казује нам јасно и писмо г-ђе Ђуричић, упућено Управи 23-VI-1926. год. у коме вели да је казала г-ђици Атанацковић, „да није могла доћи као делегат Министарства Социјалне Политике кад је секретар Савеза“. У истом писму г-ђа Ђуричић под својим потписом тврди, да г-ђица Атанацковић није била званични делегат Министарства и да је она „*знала*“, да њу Министар није одредио. Према томе излази, да је г-ђица Атанацковић хтела да обмане скупштину представљајући се за оно што није била; осим тога, према схватању г-ђе Ђуричић, положај секретара у Управи Народног Женског Савеза Српкиња, Хрватица и Словенкиња дисквалификовао је г-ђицу Атанацковићеву у толикој мери, да она не може више бити нигде делегирана као изасланик Министарства!

Износећи вам овде речи и мишљење саме г-ђе Ђуричић, хтеле смо да вас упознамо са разлозима због којих Народни Женски Савез није могао овај спор сматрати личним. Па ипак и поред оваквог схватања, Управа Савеза желела је: да своје чланове друштва поштеди од свију немилих трзавица. У циљу локализовања овога сукоба председница Савеза покушала је постићи споразум са председницама свију друштава која су уложила протест. На овом састанку, на жалост, осетило се у пуној мери да представнице поменутих друштава нису биле расположене за дубље и искреније компромисе. Није се дошло ни до једне додирне тачке, нити се могла донети одлука о заједничком

ставу по целом питању. На изричну жељу председница ових друштава, Управа Народног Женског Савеза донела је одлуку, да овај немио догађај изађе из круга београдских друштава и да се по њему тражи мишљење Скупштине.

И тада, када Управа Савеза београдског дела са дубоким жаљењем прихваћа ове тешке захтеве за изношење једног такоружног инцидента пред Скупштину, поменута друштва предузимају праву превратничку акцију против Савеза: објављују свима друштвима у Краљевини неверно цео спор и акцију Савеза по њему, позивају отворено на иступ из заједнице, агитујући за раздор и неслогу, утичући на државну власт да ненадлежно и без икаквих законских прописа интервенише на супрот ауторитета Савеза. У очи саме Скупштине оне објављују и свој формални иступ из Савеза и развијају кампању преко јавности.

Из свега напред изложеног јасно излази, да овај спор нема принципијелни карактер, већ да су оне исте особе које су преко целе године ометале рад Савеза, продужиле то и даље, користећи сваки моменат, свако место и сваку прилику за своје злонамерне циљеве. Нама се намеће питање: У коме се циљу овако фаталистички догађаји упућују овим током? Каква је нужда да се ствара овакво стање? Зашто се приређује нашим женским организацијама немир и пометња? Ја ово сматрам као насиље, као нашу заједничку срамоту која ствара само злу крв и испуњава нас дубоком сумњом у вредност сваког напора на боље.

Излазак ових друштава из Народног Женског Савеза Српкиња, Хрватица и Словенкиња у овоме моменту, када смо имале право очекивати, да данас пред свима вама своје нападе и оправдају, значи издају најсветијих интереса нашег уједињеног рада. Њихово иступање представља слабост и немоћ, њиме оне нису решиле ни један проблем, ни једно важно питање, ни једну потребу нашега Савеза. Као и сви слаби људи, који нису убеђени, да оно што раде добро раде, тако су се и оне склониле од одговорности и нема их данас овде, да нас јавно оптуже, јер сматрају да се и недозвољеним путевима може доћи до циља. Углед свих жена и успех једне велике идеје захтевају пуну осуду ових особа, које нису бирале средства у вођењу једне недостојне кампање.

После свега изложеног, нама се јасно указује: где је главни извор недаћа и тегоба које тиште Народни Женски Савез и све његове пријатеље. Ми се питамо, зар не би било потребно орга-

низовање заштите угледа жене јавне раднице и женских организација? Многе и многе тешкоће у нашем раду не долазе нам по вољи Божјој, оне су најчешће последице себичности, мржње и неоправданих амбиција. И зато би било потребно, да и у јавном раду постоји један закон оштете, закон моралне накнаде и једне више одмазде за све оне, који су неправично вређани и нападани. Данас када се у нашој земљи формира једно ново друштвено и државно уређење, и ми жене не смемо више живети ситничарским животом. У нашем раду нас очекују још огромне тешкоће, али ове тешкоће неће бити несавладљиве, ако се у свакој прилици нађемо једна поред друге, а никада једна против друге. Стварањем „заштите жене јавне раднице“ ми бисмо у Народном Женском Савезу и свима организацијама учиниле само једну политику могућом — политику искрености и поштења.

Наш заједнички идеал треба да буде, да у будућности регрутујемо међу јавним радницама чуваре свести и истине, да координирамо снаге свих свесних Хрватица, Словенкиња и Српкиња у циљу племенуте утакмице за прави заједнички рад.

Да бисмо постигле ове жеље, ми би морале у будуће имати толико моралне јачине и храбрости, да дигнемо свој глас против неправде и самовоље. Тај глас, сестре, мора од сада да се чује што чешће, што гласније и што сложније. Не учинимо ли то, нездрави елементи наше заједнице бујаће и цветаће, рушећи немилосрдно родољубиве тековине наших најбољих неимара.

Најзад покушајмо уразумити све елементе, да су личности пролазне и не значе много, идеје и установе су те које остају и живе, и ми *хоћемо* да Савез Српкиња, Хрватица и Словенкиња живи дуго и сретно, неприкосновен и поштован као светиња, у коју се не сме дирати, у чији се слом не може рачунати, јер то је прва заједничка тековина тешко искушаних и напаћених југословенских жена, коју ће оне предати срећнијем и бољем поколењу.

Мила Dr. Симића.

Извештај Женског Покрета за 1926 г.

Пре него што бисмо прешли на појединачно излагање живота нашег Покрета у минулој години, потребно је да бацимо један општи поглед на тај живот. Код социјално-политичких покрета као што је наш, овај општи поглед је, рекли бисмо,

чак много важнији од појединачног излагања, јер све поједине акције једнога покрета правилно се оцењују и схватају тек онда, ако се има у виду целина и ако се расмотре из извесне временске перспективе.

Поступимо ли тако, ми неминовно можемо бити много задовољније данас, него што смо биле на прошлогодишњој нашој скупштини. Наш Покрет је у минулој години учинио извесне сасвим очевидне напретке и успехе. У нашој јавности се о њему писало више него ранијих година, озбиљније него ли ранијих година, и симпатичније него ранијих година. — Значи да наш Покрет постепено побеђује многе предрасуде и потискује своје противнике. Па не само то, него је он постигао и извесне конкретне успехе код наших политичара, као у Београдској општини. Али о томе касније. Оно што смо у овоме уводу желеле нагласити, то је да прошла година представља један неоспоран корак у напред. Детаљан извештај нашега рада биће свакако најубедљивији доказ за наше тврдње.

Да би Скупштина могла лакше да прати овај извештај, ми ћемо га, као и претходних година, поделити у два дела. Извештај о раду на просвећивању наше жене у народу поднеће наш шеф секције за народно просвећивање г-ца Даринка Лацковић, а извештај о осталом раду Женскога Покрета ја имам част поднети Скупштини.

Рад политичко-правне секције донео је неколико видних и стварних успеха, нарочито на пољу комуналне политике. Ти успеси, ако нису још отворили, а они су бар одшкринули врата кроз која ће жена ступити у активан политички живот.

Ради пропаганде и политичког образовања жена, и најзад да би се пробудио интерес жена за политику уопште, на предлог политичко-правне секције, упућен је од стране Управе позив свима политичким групама, да пошаљу своје представнике. који би у једном предавању изнели идеологију и програм своје странке, као и гледиште своје странке на женско право гласа.

Све политичке групе — изузимајући Југословенску-Муслиманску организацију — љубазно су се одазвале овоме позиву, те се у нашем Клубу прошле зиме чуо један низ врло интересантних изјава по овоме питању. Интересовање публике било је толико, да су скромне просторије нашега Клуба биле сасвим недовољне да приме велики број слушалаца, који су желели да чују ова предавања.

Морамо сасвим искрено признати, да нас је у предавањима наших политичара нарочито интересовао други део: њихово гледиште на женско право гласа. И ту нас је очекивало једно веома пријатно изненађење. Ни један од наших политичара није говорио о томе, да ли треба жени дати право гласа, већ само о томе када јој га треба дати — ни један глас се није подигао против политичких права жена у начелу.

Пошто су од врло велике важности изјаве представника наших парламентарних група, како за јавни живот наших жена, тако и за нашу будућу активност, сматрамо за потребно да овде у кратким потезима изнесемо њихова гледишта.

У име демократске странке говорио је г. Радослав Агатоновић, народни посланик, напомињући да се је 1920. год., демократска странка у Народној Скупштини, приликом претреса чл. 9. Устава изјаснила за женско право гласа и да је на своме земаљском конгресу октобра 1921 год., унела у свој статут право гласа за жене,

Г. Светозар Прибићевић, шеф самосталне демократске странке, изјавио је да у његовој странци то питање још није пречишћено, али да је он лично — а верује да је и велики број његових другова — за женско право гласа.

У име словенске људске странке говорио је г. Др. Хохњец, народни посланик, подсећајући да је његова странка тражила 1920 год. да се у закон о општинама унесе одредба за женско право гласа, али да, на жалост, тај предлог није прошао.

У име земљорадничке странке говорио је г. Др. Урош Стајић. У начелу земљорадничка странка је присталица женског права гласа, али није интегрално за та права, стога што сматра да наша сељанка још није довољно просвећена, да би се тим правима могла успешно да користи, већ заступа енглески систем поступности: прво дати жени право гласа у општинама, па у областима, а тек онда и за парламенат. Сматра да жену треба прво културно подићи, па тек онда доћи са политичком пропагандом.

Г. Стјепан Радић, вођа хрватске-сељачке странке, изјаснио се у принципу за женско право гласа, али за систем поступности: саме општине да решавају да ли ће жене из њине општине гласати или не, како за општинске, тако и за изборе за парламент.

Г. Др. Лаза Марковић, члан радикалнога посланичког клуба

изјавио је да млађи чланови радикалне странке већином заступају у овом питању принцип поступности, а да се код извесних старијих чланова осећа још отпор за политичко ослобођење жене. Напомиње да ће радикална странка, када буде прерађивала свој стари програм од 1880 год. имати сигурно више обзира према жени.

Г. Недељко Дивац, представник социалистичке странке и г. Јаша Продановић, представник републиканске странке, заступају потпуну социалну, правну и политичку једнакост мушкарца и жене.

Овај циклус политичких предавања завршен је предавањем г. др. Драгољуба Јовановића, који је умољен да као представник једне политичке групе млађих људи — групе за социалну и културну акцију — изнесе своје гледиште на ово питање. Др. Драг. Јовановић сматра да су данас парламентаризам и право гласа само празне речи, да жена не треба да се бори за тако фиктивне идеале, и да не треба да се каља у блату политичке борбе.

Ако изјаве наших политичара нису биле само обична куртоазија, могле бисмо сматрати да је наше право гласа ствар блиске будућности. Женски Покрет ће се постарати да у одлучном моменту, када дође на дневни ред пред парламент закон, који треба да регулише питање права гласа било за парламентарне или општинске изборе, да подсети све парламентарне групе на изјаве њиних представника у Женском Клубу и да од њих захтева да се дата обећања и испуне.

Како се у овој години очекивало доношење многих веома важних закона, политичко-правна секција је ставила себи у дужност да студира нове законске пројекте и да договорно са свима Женским Покретима у земљи подноси Краљевској Влади и Народној Скупштини своје примедбе и захтеве по свима питањима која интересују жене као грађанке, или која се косе са њиним интересима или интересима породице.

Пошто су питања комуналне политике и нови општински закон била најактуелнија питања те врсте у овој години, то је активност политичко-правне секције нарочито на њима била сконцентрисана. У свима Женским Покретима у нашој земљи најсавесније је проучен пројекат новог општинског закона, те је на скупштини Алиансе Женских Покрета, одржаној у Броду 26. септембра т. г. формулисана једна заједничка критика, која је

у виду меморандума упућена г. Министру Унутрашњих Дела. Најглавнији захтеви тога меморандума су: 1) Опште право гласа за све грађане и грађанке, а пасивно право гласа само за оне грађане обојега пола, који су писмени. Затим су поднети захтеви, који се односе на социјалан рад општина и олакшање живота економски слабим грађанима.

Сматрајући да жена, као свесан члан друштвене заједнице не сме равнодушно да гледа како услед нехата меродавних наша престоница преставља страхоту по својој неуређености, опасност по здравље њених грађана услед нечистоће, Женски Покрет је уз сарадњу осталих женских организација одржао 16. маја т. г. у великој дворани Новог Универзитета велики протестни збор против прашине и нечистоће Београда.

Држимо да је о томе збору у нашој јавности довољно претресано, те да о њему нису потребна детаљна обавештења, тим пре, што је у нашем листу од маја т. г. штампан опширан извештај са говорима свих референата.

Збор је отворила г-ђа Лепосава Петковић, председница Народног Женског Савеза, затим је г-ђа Д-р Јелица Нешковић-Вучетић у својству лекара говорила о хигијенским приликама Београда, г-ђа Милица Крстић, архитекта, о уређењу Београда. Г-ца Катарина Јовичић, професор и п.председница Женског Покрета, о општини и васпитању омладине. У име матера говорила је г-ђа Драга Стефановић, радница о општини и нашој деци, и најзад у име жене као грађанке г-ђа Милева Милојевић, председница Женског Покрета.

На крају збора донешена је резолуција, коју је одмах по свршеном збору предала лично Општинској Управи делегација изабрана на збору, понудивши сарадњу свију женских организација у оним општинским пословима, који су у вези са одржавањем чистоће наше престонице и заштитом здравља њених грађана. П.председник Општине г. Милош Бобић, примио је веома љубазно у начелу понуђену сарадњу. Обећао је у више махова да ће одредити један заједнички састанак, на коме би се утврдили облици те сарадње, али због предизборне нервозе, која је наступила у Београдској Општини, то своје обећање није испунио. Тада је Управа Женскога Покрета одржала још неколико седница са представницама женских организација, послə којих су упућени Општини следећи зехтеви: 1) да се женским организацијама уступи концесија за чишћење Београда и 2) да

се приме жене у општинску службу на места која су у вези са одржавањем чистоће Београда.

Општинска Управа није ни на ове захтеве дала никаквог одговора, вероватно стога што се налазила у јеку предизборне агитације.

И ако није одмах дао видне резултате у најужем смислу те речи, овај збор је донео Женском Покрету један од највећих моралних успеха, а други непосредан и стваран успех лежи у томе, што је ново изабрана Општинска Управа, пројектујући Општински Савет уступила у томе савету два места женама. И када функционисање Општинског Савета буде омогућено у њему ће заседати и две представнице женских организација. Сем тога за саветодавне чланове хумане секције Београдске Општине, изабране су четири жене, представнице женских организација, међ којима почасна председница Женског Покрета г-ђа Петковић и управна чланица г-ца Атанацковић.

Управа Женског Покрета сматра, да су ови за тежње Покрета мали, али ипак стварни успеси, само предзнаци блиског ступања жена у комуналну политику, као потпуно равноправних грађанки, које неће имати само дужности, већ и права, које те дужности повлаче.

У жељи да наше жене упозна са свима питањима из области феминизма, у жељи да пречисти са нејасним или рђаво схваћеним појмовима, и најзад да би код жена пробудила феминистичку свест, Управа је била решила да се у току целе године, у Клубу, одржавају сваке суботе другарски састанци. На тим састанцима, једна од управних чланица, излагала је једну од основних идеја феминизма, па је после тога настајала дуга и свестрана дискусија. На првом таквом састанку говорила је г-ђа Милева Милојевић о идејама водиљама Женског Покрета; идућег састанка г-ђа Правда Ристић о развитку феминизма. На наредним састанцима говориле су г-ђа Милојевић о потреби учешћа жена у данашњем раду наших политичких странака; г-ђа Анђа Иванић о томе, да ли жена треба да узме учешћа у комуналној политици, г-ца Даринка Лацковић о просвећивању жене у народу.

Ови другарски састанци, који су требали да буду нека врста школе феминизма за наше жене, морали су већ после неколико састанака бити прекинути да би пружили прилике

нашем женском свету, да чују мишљења представника наших политичких странака о женском праву гласа.

Сем ових другарских састанака и политичких предавања, одржали су у току прошле зиме у нашем Клубу своја предавања још и: г. д-р Грга Богић о утицају домаћег васпитања и школе на душу и на тело омладинца — са дискусијом; г. д-р Шиловић, професор Универзитета у Загребу и познати раденик на заштити деце о положају ванбрачног детета; г. д-р Думић, један низ предавања о сексуалној педагогији за ужи круг чланица Женског Покрета.

Како би наше жене у тренутку, када треба да ступе у активну политичку борбу иступале као једна јединствена и добро организована војска, Управа се у току целе године старала да разграна рад, и одржава што ближи контакт и што тешње везе са свима феминистичким друштвима у нашој земљи. Да би та веза од сада била чврста и стална реорганизована је Феминистичка Алианса на састанку у Броду, одржаном крајем септембра т. г. Састанку су присуствовали делегати 14 Женских Покрета, извршена је реорганизација Алиансе и промена правила. По тим изменама од сада могу припадати Алианси само чисто феминистичка друштва, односно само Женски Покрети и стога је ова организација променула име у Алиансу „Женских Покрета“. Седиште је и даље остало у Љубљани под председништвом г-це Алојзије Штеби, а све председнице Женских Покрета чланови су управног одбора Алиинсе.

Ради бољег манифестовања јединства нашега заједничког рада, и у Љубљани је организована чисто феминистичка организација под именом Женски Покрет. Оснивачкој скупштини су присуствовале и наше управне чланице г-ђа Милојевић, Лацковић и Иванић. Том приликом г-ца Лацковић је одржала предавање о раду Београдског Женског Покрета на просвећивању жене у народу.

Управна чланица г-ђа Јелица Јевђенијевић присуствовала је свечаном оснивању Женског Покрета у Славонском Броду и том приликом одржала је у оба Брода веома успела предавања о идејама Женскога Покрета.

Г-ђа Милојевић је присуствовала састанку Женских Покрета одржаном у Сарајеву марта т. г.. Поред обраде пројекта за измену правила Мале Женске Антанте на томе су се састанку

поглавито дискутовале методе рада и начин агитације пре доношења новог општинског закона.

Г-ђа Иванић, наша управна чланица је одржала на позив Шумадијског Женског Покрета, априла т. г. у Крагујевцу предавање о комуналној политици.

Г-ђа Вера Јовановић, управна чланица одржала је за време летњег распуста предавање у Пожаревцу и Параћину о главним идејама Женског Покрета у циљу оснивања наших организација у тим местима. Резултат је био тај, да је после неколико недеља већ основан у Пожаревцу Женски Покрет за пожаревачку област, који је већ веома успешно започео свој рад

Женски Покрет, као чисто феминистичка организација стоји у директној вези са осталим феминистичким организацијама и активно са њима сарађује у заједничком раду, да би се у целом свету што брже достигло оно социјално и политичко уређење, које су феминисткиње поставиле себи у задатак да остваре. С тога је Женски Покрет члан Мале Женске Антанте и Интернационалне Алиансе за Женско Право Гласа. У прошлој радној години наши делегати су учествовали на редовним састанцима обеју организација.

Конференција Мале Женске Антанте, одржана је у Атини од 6 до 13 децембра пр. год. под председништвом г-ђе Петковић. Остали чланови наше делегације били су: Д-р Ксенија Атанасијевић из Београда, г-ђа Мира Кочонда-Водварка из Загреба и Д-р Маша Живановић из Сарајева. На овој Конференцији Мале Женске Антанте расправљало се о најактуелнијим социјалним питањима, која директно тангирају жене а од нарочитог су актуелног значаја за жене земаља Мале Женске Антанте. Наша делегација је имала веома видну улогу у целокупном раду Конференције. Детаљни извештај одштампан је у јануарској свесци „Женског Покрета“ од 1926 године.

X. Конгрес Интернационалне Алиансе за Женско Право Гласа одржан је у Паризу од 26 маја до 6 јуна т. г. Председница наше делегације је била делегат и председница Народног Женског Савеза г-ђа Петковић, а делегати Женског Покрета били су: из Београда г-ђа Милица Крстић, Милена Атанацковић, и Вера Кићевац; из Загреба г-ђа Мира Кочонда-Водварка; из Љубљане г-ђа Амалија Пријатељ и Ема Печејева и из Сарајева Д-р Маша Живановић. Женски Покрет је преко свога листа позвао све жене да се заинтересују за рад овог великог феми-

нистичког конгреса и да пођу у Париз. На тај позив Женског Покрета су се одазвале четири редовне чланице, које су дошле у Париз да учествују у заједничком раду феминискиња целога света. Овако лепо састављена делегација даје нам најбољи доказ, колико је велико интересовање код наших жена за опште феминистичке идеје, и са коликом жељом оне теже да сарађују у заједничком раду жена целога света. Морамо овде напоменути да је материално био осигуран пут само по једном члану из Београда, Загреба, Љубљане и Сарајева, а да су остале наше чланице допринеле успеху наше делегације, подносећи зато чак и материјалне жртве.

О раду конгреса Алиансе поднела је исцрпан извештај г-ца Милена Атанацковић, који је отштампан у јунској свесци Женског Покрета и стога ћемо овде само напоменути, да је наша делегација активно учествовала у радовима свих комисија, којих је било пет на броју.

За време конгреса учињене су велике манифестације у циљу пропаганде пацифистичке идеје, која је постала идеја водиља свих организованих феминискиња.

На крају напомињемо да је избором нове управе Алиансе завршен овај Конгрес, и да је у управу ушла и наша представница г-ца Атанацковић. Тако смо данас у могућности да директно сарађујемо и у самој управи Интернационалне Алиансе што ће неминовно бити врло велика корист и за наш рад у земљи.

Сматрајући да је лист најбоље пропагандистичко средство, као и ранијих година и ове године је Женски Покрет издавао лист под истим именом. Лист је штампан у 1500 примерака. Претплатника је било 1300, а извесан број примерака слат је у замену и бесплатно ради пропаганде.

Ова година, година кризе књига уопште била је најкритичнија за Женски Покрет. Штампа је била много скупља, по неки чланци су и хонорисани, а цена листу је била иста. Када се томе дода и дуг неизмирене претплате још за 1925 г. онда је оправдано неуредно излажење листа, које је увек тешко падало целој Управи. Благодарећи само њеном енергичном раду на стварању других прихода, лист је пребродио ову кризу у 1926 г. Није престао да излази.

На последњем састанку Женског Покрета у Броду решено је да наш лист од јануара 1927 г. постане орган свих Женских Покрета у нашој земљи. Тако ће наш лист од нове године

излазити два пута месечно у облику дневних новина са популарнијом и разноврснијом садржином, јер нам је искуство показало, да један идеолошки лист, као што је до сада био Женски Покрет, не може имати још међу нашим женама велики број читалачке публике.

У циљу побољшања нашег материалног стања финансиска секција је штампала 500 комада блокова, сваки од 100 купона по 1 дин. До сада је раздато чланицама 73 комада блокова, од којих је продато и наплаћено 24 комада, што чини суму од 2400 дин. У овој години било је 1300 редовних чланица од којих око 400 приновљених у овој години. Од чланских улога ушло је у главну благајну 8054 дин.

Трудећи се да нашој жени пружи могућности да себи створи самосталну егзистенцију, Женски Покрет је и ове као и осталих година одржавао курсеве кројења и шешира. У овој је години кроз те курсеве прошло 494 ученица од којих око 40 бесплатних. Многе од тих ученица су постале професионалке и имају данас своје самосталне радње. Чист приход са курсева био је 65.844 дин. Овим курсевима већ шест година веома успешно и са пуно разумевања и труда руководи г-ђа Софија Јовичић, наша управна чланица, која својим радом ствара Женском Покрету један од најсталнијих и највећих прихода.

И у овој години секција Клуба је уложила много труда и воље да наш Женски Клуб унапреди и прошири. У жељи да нашим женама омогућимо да при пролазу кроз Београд имају један свој дом у коме ће јефтино наћи преноћиште и храну, у Клубу је увек било на расположењу неколико постеља за пролазнице. Преноћиште је давано за 25 дин. У току године је становало у Клубу 69 пролазница. Имамо наших чланица, које увек при своме боравку у Београду одседају у нашем Клубу. Поред тога имали смо у Клубу 4 сталних пансионерки, студенткиња и чиновница.

Да би омогућиле нашим женама у Београду здраву, добру и јефтину храну, у Клубу имамо стално трпезу где се храни 40 да 50 особа дневно, а готово стално имамо 4—5 сиромашних или оболелих жена, које добијају бесплатно храну. За време летњих месеца овај број је много мањи.

Женски Покрет је у своме клубу дочекивао и многе госте из разних крајева наше земље; тако су у јуну месецу ученице радничке школе са Цавтата приликом свога бављења у Београду

ручале у Женском Клубу; јуна месеца ученице гимназије из Лијевна — Босна, са својим наставником су се такође храниле у Клубу, којом смо приликом нашим милим гостима приредиле једно мало интимно забавно вече. Увек у свакој прилици тежимо да омогућимо нашим чланицама да у просторијама Клуба имају своје састанке, договоре и забавне вечери.

Како се рад Клуба веома успешно проширио, то смо осетиле потребу да добијемо веће просторије, и тако смо пре месец дана у нашем новом стану, пространом и бољем, у Кнез Мих. ул. 46., одакле желимо да одемо у свој сопствени дом. Овде морамо нарочиту благодарност изјавити г-ђи Бисенији Рерих, која је са много љубави, много пожртвовања цео свој рад посветила само подизању нашега Клуба. Свака наша домаћица, која осећа сву тешкоћу вођења свога газдинства добро ће схватити са коликим напором мора се борити она наша чланица, која је на себе драговољно примила целокупан рад над управљањем Клуба. У овоме послу у будуће г-ђу Рерих ће моћно помоћи г-ђа Дедијер, и верујемо да ће наш Женски Клуб постати оно огњиште и онај дом, који смо од његовог првог оснивања желеле да остваримо.

Дара Мародић,
Секретар Женског Покрета

Извештај секције за народно просвећивање за 1926 год.

Поштована Скупштино,

Још увек се осећа потреба да се брани рад Женскога Покрета на отварању домаћичких школа. Постоје два мишљења која су против овога рада: једно мишљење је оних, који уопште не верују жени, не верују у њен успешан рад у јавности — који гледају у нашем одлажењу у села потребу за разонођењем мазних београдских дама; друго мишљење присталица Женскога Покрета, који сматрају да је рад на домаћичким курсевима само узалудно трошење снаге и скретање у страну од правога циља Женскога Покрета.

Згодно ми је да вам овде изнесем мишљење једне особе, које сам баш пре неколико дана чула, и то мишљење особе, која

се ако не непријатељски, а оно врло далеко држала од Покрета. Додајем да се та особа сматра за врло образовану, широко културну: „Морам Вам признати, госпођице, да ми Покрет није мио, изгледало ми је да му у нашој средини нема места, а рад на домаћичким курсевима био ми је у најмању руку један нови извор за наше извештачено самаријанство — нашу лажну хуманост. Десило ми се да упознам једног господина, родом сељака, који је остао у селу до свога младићског доба и који има још и данас увек велике везе са родитељском кућом. Цео живот оних које је он на селу оставио значи једну тешку трагедију — у тој трагедији постоји једна мала светла тачка, а то је његов живот. Како он сам каже: „видите ме, и ја сам просечне памети, али знајте да од деветоро, колико су моји родитељи имали, ја сам једини паметан и читав, здрав, остало је или мртво или недотупавно, да не кажем малоумно, и нездраво. Имам једну сестру за коју смо сматрали да је имала мало среће док јој муж није погинуо. Како сам ја данас својим послом постао имућан, хтео сам да сестри олакшам живот, и да јој створим могућност да ужива у срећи свога синчића, јединог детета које је имала. Довео сам га себи, дете има 13 година, болешљиво је. Мислио сам да га школујем — али не прима, не може да учи и ако је врло добро и послушно. И када сам приметио да му се неке ранице отварају по телу затражих савет лекара, а они констатују сифилис — а нико није ништа знао! Моја сестра, несрећница, можда зато и добија с времена на време неку чудну помућеност у глави. А сад је све касно. Данас кад им ја могу помоћи — касно је. Данас кад сам ја стекао мало памети — не знам ни сам када сам и како од куће побегао — ужас ме хвата када се сетим онога живота. Нисмо били сиромашни, имали смо шта појести и шта обући, али нисмо ништа боље живели од наше марве. Када би ме сада неко вратио да живим оним животом, ја бих радије претпоставио смрт. Кућа, знате ли шта значи кућа у моме селу? То вам је један простор и ништа више, простор набијен земљом, у средини нешто ближе вратима отворено огњиште, ватра која се не гаси, и дим што стално штипа очи. У једном ћошку згрнуто и покривено шареницом мало увек истрешене сламе, (а то би бар могли имати као што ваља), то се растури увече, и бајаги, направи постеља за све нас. У то полегамо онако, у чему смо се преко дан затекли, и мало и велико, и дојенче и сипљиви старац. — Ни ваздуха, ни светлости,

сам дим, чађави зидови, обешени прљави обојци, и млеко у полици, и сланина у крову, и риба ако се суши — и мува и бува подједнако и лети и зими. И тако једи недовољно кувано, и носи недовољно опрано, а деца полу обрисана, управо размазана, а глава тешка и свест буновна — и тако се дави, и гуши, и тако живи цело село. Господине, чуо сам, хвале ми се неки сељаци да је дошла домаћичка школа, знате ли да је то светитељски посао? Да је свако место, где је стала стопа оне жене, која је дошла да поучи наш народ свето! Нека су благословене! Па и ако је касно за моје, они су живо гробље, али има тамо народа, који има малу децу, нека њих поуче и подигну. Ја бих тај Женски Покрет назвао друштво Св. Саве, јер оне иду стопама Св. Саве".

— Под утицајем овог болног усхићења, верујте госпођице, да сам потпуно изменио мишљење. Знате ли да вам верујем и да вам се истински дивим, и да ће за мене бити срећа, ако будем умео да вас у вашем раду помогнем."

Поштована Скупштино, мислим да смем рећи, да се на овоме пољу рада, које је у почетку постајања Женског Покрета, било готово запуштена крчевина, могу већ по где-где, запазити леје културних биљака — истина то су још увек само оазе, у огромној мртвој пустињи непросвећености.

Од почетка свога рада до данас, Женски Покрет је имао 36 домаћичких курсева. У овој години рад се кретао овако:

1) У јануару смо имали други курс у Тополи Крагујевачкој. Ученица је било 26, из 8 разних села. Школу је водила г-ђа Савка Јовановић са г-цом Станом Убавић. На испиту је био од стране Мин. Просвете г. Јова Поповић, шеф за Народно Просвећивање, са школским надзорником г. Аранђеловићем, и дао одличну оцену. Од стране Женског Покрета г-ца Лацковић.

2) Друга школа се завршила у Трнавцима, окр. крушевачки, 15. јануара. Ученица је било 25. Школу је водила наша управна чланица г-ца Станислава Јовановић са г-цом Живаном Крстић. На испиту је био школски надзорник и сресски лекар, и рад је оцењен одлично. Сви су изасланици били врло задовољни, а нарочито родитељи и ученице; родитељи су плакали од радости видећи како су им кћери лепо спремне за добре домаћице.

3) 1. јануара је отворена школа у Белановици, и завршила је рад 15. априла. Било је 25 ученица, најздравијих и најлепших девојака нашег рудничког краја. Школу је водила г-ца Јованка

Бабић са помоћницом г-цом Ст. Томић. Испит у Белановици је био права манифестација Рудничана; делегати су били од Женског Покрета г-ђа Крстић, Мајзнер, Јелена Петровић и Јулијана Савић студенткиња. Овде морамо истаћи агилност пуковника у пензији г. Матијевића, који је много допринео и помогао да се у његовом родном месту оствари онако корисна установа, а учитељице основних школа биле су наше праве сараднице у овоме раду.

4) У Пећи је отворена школа 10 фебруара, а завршена је 16 маја. Ту је било врло тешко организовати школу, јер има доста Муслимана, има и много Црногораца, а најмање самих пећана. Школа је одлично успела благодарећи нашој вредној и неуморној г-ђи Савки Јовановић, која је одржала већ 9 курсева и њеној помоћници г-ци Стани Убавић. Ученица је било 20, саме Црногорке. На испиту су били изасланици: од Мин. Просвете школски надзорник г. Дабић, од Мин. Здравља Др. Ружа Алексић и др. Селен; од стране Женског Покрета из Љубљање г-ђе Ћирила Штеби и Мици Плешко, из Београда г-ђе Дедијер, Ј. Петровић, Мародић, Замбони и Лацковић, од стране К. С. С. г-ца Милева Тодоровић и Бурмачавић. Овде изјављујемо нарочиту благодарност председнику општине, школском надзорнику и управитељу, који су били веома пажљиви према школи, као и свима грађанима, а нарочито учитељицама, које су лепо и срдачно дочекале госте, а нарочито наше Словенкиње.

5) Пета школа је отворена по жељи Краљевога Фонда у Штипу 20 марта и завршила је свој рад 20 јуна т. г. Ту смо имали ученице из Штипа, Берова, Радовишта, Кочана и Владимирова. Било их је 20. Школу је водила управитељица, вредна г-ца Бабић, а сада г-ђа Арамбашић, са необично вредном наставницом г-цом Станом Томић. На испиту су били изасланици: од Мин. Просвете г. директор гимназије, Краљев Фонд је заступао велики жупан г. Ђурица Ђорђевић, од Женског Покрета г-ђа Дедијер и Лацковић. Оцена је била одлична. Ученице су добиле као поклон од Краљевог Фонда укоричене Вукове песме. Изасланице К. С. С. су биле г-ђа Ковачевић из Штипа и г-ца М. Тодоровић и г-ђа Пешић из Београда.

6) Отворен је у Скопљу 15. јуна курс за учитељице брегалничке области, по жељи Академије Наука. Учитељица — ученица овога курса — било је 20. Академија Наука је желела да омогући овај курс, да би боље спремила учитељице за рад

на просвећивању народа у селима. Желело се да ове учитељице, стечено знање на курсу примене по домовима сеоским, и да одржавају предавања у својим слободним часовима. За тај рад ће бити од стране Академије Наука и новчано награђене, према резултатима, које буду показале. Овим подстреком рад наших младих учитељица, спремних у њиховом педагошкоме знању, у љубави према народу и селу, заокругљен је на овоме курсу, који им је одржао Женски Покрет, и потребним знањем за просвећивање сељанке-домаћице. Оне су отишле одушевљене и обогаћене новом свешћу за свој посао. Ми смо уверене да ће оне у истини бити прави апостоли у народу.

Хигијену на овоме курсу је предавао г. Др. Вујичић, лекар Тропског Института у Скопљу са г. Др. Алковићем. За време трајања овога курса, Тропски Институт је личио на мали народни универзитет, јер су наше ученице тамо одлазиле сваки други дан на предавања. Благодарећи директору Завода г. Др. Ранкову и г. Др. Вујичићу наше су ученице на крају курса имале изложбу „Мајка и Дете“, ради бољих инструкција о хигијени, и свака је добила по 10 књига, из којих ће црпсти своја предавања за народ. На испиту су били изасланици: Од Мин. Просвете г. Глиша Елезовић, директор Учитељске Школе; од Мин. Народног Здравља г. Др. Вујачић, затим Митрополит Варнава, велики жупан г. Вилдовић, од К. С. С. г-ђа Ристић и Јеремић, председник општине г. Сапунџић, из Београда председница Народног Женског Савеза г-ђа Петковић, ппредседница Женског Покрета г-ца Јовичић, из Тетова председница Учитељске Организације г-ђа Дар. Стојановић. Лепим и језгровитим говором поздравиле су ученице г-ђа Петковић и г-ца Јовичић и г. Елезовић, који је својим говором изазвао сузе у очима свих ученица, и у коме је изразио своје усхићење о раду Женског Покрета у Јужној Србији, сматрајући да овакав рад жена у Јужној Србији, који предузима Женски Покрет даје најбоље гаранције за напредак тих крајева. Ову школу је водила г-ца Даринка Лацковић.

7) 1. септембра отворена је друга школа у Пећи, а завршила је свој рад 28. новембра. Ученица је било 20. Школу су водиле г-ца Стана Томић и Ст. Убавић, наше две дичне Босанке, које су наш понос у Пећи; пуне љубави и пожртвовања за онај крај, оне су задивиле својим радом целу околину. На испиту су били: од Мин. Просвете школски надзорник, од Мин. Здравља

Др. Алковић, затим поглавар среза звечанског из Вел. Истока и од Женског Покрета г-ђа Дедијер и г-ца Јосиповић.

8) Осма школа је отворена у Ресну 1. септембра т. г., а завршена је 5. децембра. Ученица је било 26. Школу су водиле г-ца Станислава Јовановић и Коса Воденлићева. Г-ца Јовановић је наша управна чланица, и ово је трећа школа коју она води. Колико је велика њена љубав за овај напорни и тешки рад, најбоље доказује тиме, што и у тешком зимском добу она оставља удобност свога породичног живота и проводи по неколико месеци у селу, жељна да посвети свој рад и снагу за добро нашега народа. Из њених писама пуних љубави за девојчице, са којима ради, најбоље се осећа какав однос влада међу ученицама и наставницама у нашим домаћичким школама; тај је однос једнак односу породичног живота матера и деце. Само тако је Женски Покрет и могао постићи оваке резултате, када се и саме управне чланице посвећују раду на селу. Испит у Ресну је био једна ретка манифестација и најбоље се могао осетити успех нашега рада у народу из говора самих ученица и њихових родитеља на испиту, који су били пуни искрености и одушевљења за рад Женског Покрета. Делегати на испиту су били: Од Мин. Народног Здравља Др. Иванић, од Женског Покрета г-ђа Иванка Тарле из Сплита, и г-ђе Јевђенијевић и Иванић из Београда.

9) 1. октобра је отворена у Струмици школа са 20 ученица. Ову школу води наша млада и нова управитељица г-ца Вида Јовановић, која је била на курсу у Скопљу. Благодарећи Мин. Просвете она је сада наша наставница. Ова је школа у току рада.

10) 20 октобра је отворена школа у Раденковићу у Мачви. Ученица има 20. Ову школу води г-ђа Савка Јовановић и нудиља Здравствене станице г-ца Хроват, Словенкиња, која је у томе селу већ одржала два веома добро успела хигијенска курса,

За све ове курсеве је утрошено 160.000 дин. а за оне курсеве. које моментално организујемо ангажовано је још 60.000 дин. — дакле у овој години добили смо за домаћичке курсеве 220.000 дин.

За школу у Штипу добили смо новац од Краљевог Фонда, а за курс у Скопљу од Академије Наука, а све остале домаћичке школе издржавало је Мин. Нар. Здравља. Поред издржавања школа, Мин. Нар. Здравља је дало Женском Покрету још две целокупне гарнитуре за домаћичке школе у вредности од

40.000 дин. и тако Женски Покрет располаже сада са 5 комплетних гарнитура.

Управа Женског Покрета благодари Краљевом Фонду и Академији Наука за добивену материалну помоћ, а нарочито захваљује Мин. Нар. Здравља, које је моћно омогућило овако правилан рад. На најбоље разумевање и помоћ у нашем раду наишли смо увек код начелника хигијенског одсека г. Д-р Штампара, директора хигијенског централног завода г. д-р Иванића, директора Тропског Института г. д-р Ранкова и г. д-р Константиновића, шефа института за социалну медецину. Они су сви помогли наш рад и били наши најбољи сарадници на просвећивању народа. Женски Покрет је оправдао поверење Мин. Нар. Здравља, јер се хигијена у нашим школама сматра као најглавнији предмет. У многим нашим школама сада предају лекари Здравствених Станица и Домова Мин. Нар. Здравља.

Има још један ред жена, који је, због своје близине са женом из народа у њеном најважнијем моменту у животу, може бити најпогоднији за ширење просвете у народу — то су бабице, ако се упуте за право просвећивање народа, ако их спремимо за широк социалан рад на селу. Стога је Женски Покрет по жељи Краљевога Фонда јула и августа месеца т. г. организовао један специалан курс за 15 свршених ученица Бабичке Школе у Београду. Г-ђа Кошанин интензивним радом упознала је бабице са историјом и земљописом нашега народа и пробудила је код њих жељу да са народом раде и просвећују га. Курсеве о социалном раду на селу одржала је г-ца Јелена Петровић, а курсеве о социалном раду на селу одржала је г-ца Јелена Петровић, а курсеве из кувања и домаћинства г-ђа Рерих. Овако допуњено њихово стручно знање омогућиће овим женама да у народу буду прави борци за његов развитак.

Поштоване Госпође, ми мислимо, да када би рад на просвећивању жена на селу био једина тачка програма нашега рада, нас жена будућих гласача и бирача, без осталих исто толико великих идеја које Женски Покрет жели да оствари, ми бисмо имале право да под своју заставу позовемо све жене.

Тенденциозна подметања једне мале групе жена: да ми феминискиње хоћемо да преко интернационалних тежња стварамо потребе у нашем народу — значе само празне фразе. Јер као што видите, наше феминискиње раде оно, што до сада ни једна феминистичка организација у свету није предузела, пошто се

наше феминискиње прихваћају прво онога посла, који је за наше жене у народу најпотребнији. Па не само да тај рад није предузимала ни једна феминистичка организација на свету, него чак можемо рећи да га чак ни у нашој земљи пре Женског Покрета није систематски предузела ни једна наша женска организација. А што се тиче страних феминистичких организација, можемо вам овде рећи да је на интернационалним конгресима тај наш рад привукао велику пажњу наших интернационалних сарадница, и да су чак неке земље, нарочито балканске, чији животни услови нису много различитији од наших, узеле наш рад за пример, и уносе у свој програм исти начин просвећивања жена, који смо ми до сада са успехом обављали. Као што видите, сасвим обратно тенденциозним изјавама преко новина, наше су феминискиње почеле свој рад баш задовољавајући потребе свога народа. А што наше феминискиње успешно решавају и остала феминистичка питања и што заузимају видно место у интернационалноме покрету, као и у решавању наших унутрашњих женских питања, то је само доказ њиховог правилног гледања на ствари, њихове љубави ка правди, њихове виталне снаге и њиховог широког замаха. С друге стране то сведочи морално не заморену и неизвештачену свест наше жене уопште, која великом брзином прилази Женском Покрету.

Завршујући ја кличем свести наше жене: Напред у коначну победу!

---

† Д-р Драга Љочић-Милошевић

4 новембра равно у пола ноћи престало је да куца срце које је целог свог живота радило на ублаживању бола, на ублаживању несреће, на добру свога Српског народа, — угасио се живот велике раднице Д-р Драге Љочић-Милошевић.

Рођена у Шапцу, у кући где се гајила правда и љубав према отаџбини, она је већ од првог детињства запајана великом љубављу за рад. Природом обдарена, истиче се рано међу својим другарицама. Свршава са одликом Вишу Женску Школу, уписује се на Велику Школу у Београду, а брзо затим, 1872 г., одлази у Цирих да се ода изучавању медецине. И тамо, прва међу првима, ради, стиче знања којим ће доцније толико ко-

ристити своме народу. Већ као студенткиња, 1876 г., притиче она у помоћ рањеној браћи и са бескрајном преданошћу и љубављу ради као санитетски поручник у Београдској болници. По свршетку рата враћа се у Цирих, где 1879 г., са одликом завршава студије.

Са дипломом у рукама, Д-р Драга Љочић враћа се у отаџбину са пуно воље за рад. Али баш ту, у својој рођеној земљи, наилази на препреке: њој се, зато што је жена, не дозвољава вршење медецинске праксе. После усхићења, разочарење. Ипак она не клоне; са пуном вером у њено право прима борбу и побеђује! Полаже државни испит и бива постављена за лекара помоћника при Државној Болници у Београду. Од тада почиње њена права делатност. Увек готова да болнима притекне у помоћ, увек готова да свакоме помогне, она убрзо постаје популарна у Београду и у целом нашем народу.

У то доба она узима за сапутника живота младог човека пуног идеала и напредних идеја, везује свој живот за живот Раше Милошевића. — У почетку њиховог заједничког живота, два верна друга, имали су много мучних дана, какве је само морао да преживи један од вођа радикалне партије из времена Зајечарске Буне. Тек после ових горких дана дошао је онај живот о коме младост сања, живот пун среће, делатности и успеха.

1885 г., за време бугарског рата, жени, којој су једном оспоравали вршење медецинске праксе, поверавају сада огромну, готово несавладљиву дужност; њу остављају, као лекара, једну једину да ради и у О. Д. Болници у Београду, и у београдској болници за велике богиње и у болници која је била инсталисана у Великој Школи под управом професора Панчића. И ову дужност Д-р Драга Љочић сјајно је испунила.

Поред њеног лекарског позива, ни једног момента она не заборавља дужност мајке, па чак налази и времена да учествује најактивније у појединим хуманим друштвима. Удара темељ Материнском Удружењу, где предано ради као лекар. — За време ратова 1912 и 1913 г. као и за време светског рата све своје знање и рад ставља у службу рањеника. — После светског рата оснива Друштво Београдских Женских Лекара са задатком подизања болнице за жене и децу. Услед болести спречена да и даље врши дужност председнице и да сноси тешке бриге око извођења великог задатка остала је, и даље, као почасна пред-

седница, непрестаном неуморном саветницом у овоме раду, све до последњег даха свога.

1919 г. добија указ. У то доба, кад су жене државне чиновнице још постављане претписом, овај указ значио је јавно признање Владе Краљевине С. Х. С. за сав рад Д-р Драге Љочић — Милошевић. И она је била пресрећна, јер је тиме учињен први корак ка равноправности човека и жене.

Д-р Драга Љочић — Милошевић је својим неуморним радом доказала да жена може да буде равна човеку.... Целога живота она се борила да жени прокрчи пут у јаван живот и успела је. У Српству прва жена лекар, она је била једна од првих поборница за једноправност жене и човека, и приликом прославе 50-годишњице свога рада изабрана је за почасну председницу Женског Пократа.

Нека у Српству остане вечно сећање на Д-р Драгу Љочић — Милошевић!

Д-р J. Нешковић-Вучетић

---

† Zofka Kveder (1878—1926).

Nedavno je smrt ugrabila jednu od najistaknutijih naših žena, najsnažnijih individualnosti — literatkinju, feministkinju i socijalnu radnicu: Zofku Demetrović Kveder. »Zaklopila je umorne oči svoje nakon radinog, sreće i tragike punog života i duge bolesti«, kako sama za se veli u osmrtnici, sastavljenoj vlastitom rukom svojom.

S dubokim osjećajima tuge i pieteta stojimo oborene glave nad svježim grobom njezinim poštujući bol i tugu života njena, koja ju je skršila i slomila, stojimo poništeni osjećajući, da nam je s njom nestalo jedne od najradnijih i najagilnijih radnica. Samo onaj, tko joj je blizu stajao, tko je motrio rad ruku njenih i mozga njena, tko je mogao da osjeti dušu te žene s tako izraženim, silnim »ja«, iz koga se u dalekim krugovima širila njena duševnost i njena djelatnost na različnim poljima, — taj samo može da shvati, — što je ona bila i što je sve dala.

Bila je kao prizma, kroz koju se lomilo svjetlo života u najrazličnijim bojama. Široka joj je bila duša i lijepa kao duga. Treba uzeti njene knjige počevši od prve »Misterij žene« (1900), pa do posljednje »Po putovima života« (1926), pa da se to osjeti. Velim,

kô dúga se prelijevala i obuhvatala svijet i život od kraja do kraja, ali uvijek je sama bila i htjela da bude baš u njemu, baš usred njega.

»Ja sam žudila da budem u sredini velikog života, tamo, gdje valovi brzaju najbrže. Željela sam da osjećam život, pravi život! Da mi zuji u ušima kao vihor kad leti preko krajine, slobodan i nesputan, nedostiživ. Željela sam da blizu, blizu osjećam njegov kucaj, njegovu veličinu i krasotu. Da me lomi, da me bije, ali da me opet trgne sa sobom visoko u vis! Da se borim s njime, rvem, dršćem i strepim pred njim, ali da ga jakog, divljeg pobjeđujem! Ah, htjela sam, da mu gledam u oči, da osjetim na obrazima njegov vrući dah, da ga se bojim i da ga ljubim! — «

Bila je žena dubokih i lijepih osjećaja, s nekom pritajenom teškom tragikom na dnu duše, koja se u njoj tiho ispredala uza svu vedrinu pojave njene, usprkos onom vedrom smijehu, koji nam danas još u ušima zvoni. Bila je jake volje i neobične agilnosti. Uvijek budna, uvijek je u njoj gorjelo neko svijetlo, a to su osjetili svi, koji su joj bili blizu i daleko, i, oni koji su je poznali iz života kao i oni, koji su je znali samo iz knjiga. Zofka Kvederova bila je izrazita ličnost i u literaturi i u javnom radu, napose je u nje bio jak socijalni osjećaj. Neobično je imala razvijen smisao i pogled na sva zla i nepravde, koje se nanose ljudima, napose ženama, bila je u nje neka širina shvaćanja, koja je rijetka.

Ta je nota izbila u mnogim novelama, napose u snažnoj »U rudniku« (»Jedanaest novela«, izdalo Društvo hrv. književnika, 1913), gdje opisujući radnika našega u američkim ugljenicima, iznosi sliku jada ljudskog pod zemljom. Kopajući namjeri se on na razmrskano tjelo druga svoga i zaplače: »Druže i ja ću tako umrijeti, i ja!... Ti si, druže, na lijevoj, a ja ću raditi na desnoj strani! Puni su američki rovovi naših grobova, prepuni, druže!«

Ta se socijalna nota ističe u cijeloj jednoj knjizi njenoj, koja je izašla u Češkoj na češkom jeziku (Zofka Kvederova pisala je u četiri jezika: hrv.-srpskom, slovenačkom, češkom i njemačkom) a nosi natpis »Záhrebska služba«; posvetila ju je onim jadnim stvorovima, koja nose imena kućnih služavki, za koje je vazda osjećala naročitu simpatiju i tražila veća prava za njih. Treba samo pregledati feljtone »Novosti«, »Agramer Tagblatta«, gdje je više godina sarađivala, napose njegov subotnji prilog »Frauenzeitung«, pa reviju »Jugoslovenskih žena« da se vidi, kako je glas svoj dizala za sve one »male« i »niske«, koje društvo potiskuje, za radnice, za služavke, za siromašnu školsku djecu, osobito

na periferiji, za koju je tražila brzu pomoć u zimsko doba obilazeći humana društva i pišući članke. Borila se ona za čovečnije postupanje sa kućnim švaljama, s bankovnim činovnicama, koje često teško snose svoje breme uz pisaće strojeve i blagajničke knjige i uz habato postupanje direktora, za prava poštanskih činovnica, za ženu uopće. Svoju knjigu »Misterij žene« cijelu je posvetila ženi i njenoj boli, da pokaže »žensku trpnju onima, koji je ne vide, da je spoznadu i stanu poštivati ženu radi nje i njene tamne zagonetne sudbine«.

Zofka Kvederova bila je prva u nas, — može se to reći mirne duše, koja je dala prilike, da žene glasno progovore, da se javno potuže na ono, što ih tišti; ona je htjela da čuje njihove jade i da im onda pomogne.

Rad svoj u tom smjeru najintenzivnije je razvila u vrijeme, kad je g. 1917. preuzela redakciju mjesečnika »Ženski Svijet» (poslije promijenjenog u »Jugoslovenska Žena«), koji je bio posvećen kulturnim, socijalnim i političkim interesima žena. Nesamo da je tada razvila najveću djelatnost svoju, jer je bila duša lista, a nesamo obični redaktor, već je okupivši oko sebe sve najbolje žene slovenačke, srpske i hrvatske, postala u neku ruku centar, oko kojega se kretao sav rad ženâ. Kolike je veze, trajne po cio život, sklopila baš ovim listom. Stotine joj je pisama stizalo, stotine je žena upravljalo oči svoje u nju. To je bio ozbiljan, neobično dobro uređivan list, osobito ona druga nebeletristična polovina njegova, gdje je otvorila naročite rubrike kao: »Staleški interesi žena«, gdje je uvrstila iskrene tužne ispovijesti žena, kojima je nanesena nepravda, unijela rubriku »Socijalni interesi žena, Politički interesi, Naša ženska društva, Prosvjeta i t. d.« Držim, da bi i danas ženski listovi mogli da štošta nauče listajući godišta »Jugoslov. Žene«.

Tako se ona u doba velikih tragedija čovječanstva, u najkrvavije dane naše g. 1917. zauzela za žene i prava njihova politička izišavši pred javnost uvodnim člankom u 1. broju »Ženskoga Svijeta«: »Šta hoćemo?«

Da je ona tada baš zatražila politička prava za žene, leži u samim prilikama, u svakodnevnim pojavama, da su žene, kojima su muževi otišli na bojišta, i nehotice postale samostalne. Vidjelo se tada, veli Zofka Kvederova, da je heroizmu muževa, koji su odlazili na frontu, odgovarao heroizam žena, koje su ostale kod kuće. Bijaše to ravnopravnost spolova u patnjama. Ali ta ravnopravnost, plaćena tako skupo, mora da bude nesamo u zlu, nego

i u dobru, prva stečevina novoga vremena i novog života, koji se evo već počinje da budi na ruševinama staroga. Žena zato, jer je žena, ne smije da bude biće drugoga reda«. Ističući dalje sve dobre kvalitete žene nove, njene sposobnosti, njenu novu dužnost, koju je donijelo novo doba: da i ona zarađuje, traži da se i društvene prilike promijene, jer ne odgovaraju ovom vremenu. Društvo ljudsko griješi protiv sebe sama, kad podržava sadanji privilegovani položaj muževa, jer time zapostavlja čitavu polovicu čovječanstva. A žene se, tražeći politička i socijalna prava, ne odriču svoga ženstva: najsvetijega svog prava i dužnosti materinstva.

Tada formulira zahtjeve žena riječima:

»Hoćemo dakle socijalnu skrb za žene i djecu, hoćemo političku i socijalnu ravnopravnost žena s muževima, hoćemo slobodan razvitak sposobnoga ženskinja. Nećemo da bude žena ma gdje zapostavljena zato, jer je žena, nego želimo, da se ravnopravno s muževima oduževljava i bori za sve ono, za što se oduševljavaju i bore muškarci, što je vrijedno oduševljenja i borbe.

»Hoćemo napokon da pojačamo narodne redove ženskim marom i energijom, jer osjećamo, da je svaka narodna jedinica, bez razlike spola, dozvana: dužna da radi za dobrobit skupnosti. Nadamo se, da će nas u tom pogledu poduprijeti i muškarci i omogućiti nam taj rad, za kojim težimo, a to tim više, što nijednom narodu nije bila ženska suradnja na štetu, nego samo na korist. Najveća pomoć biti će dakako onda, ako muževi priznadu nama ženama ravnopravnost na svim područjima, te nam tako omoguće aktivno djelovanje za velike nacionalne i socijalne ciljeve prosvijetljenih drugova našega naroda«.

U 2. dijelu članka upravlja povodom sastanka hrv. sabora, da ostvari izbornu reformu, na predstavnika hrvatskoga i srpskog naroda, na zastupnike svih stranaka, — pitanje: »A što će biti s nama? Zar ćete nas i u ovo novo demokratsko doba ostaviti bespravnim, kako smo bile do sada? Navodi primere iz drugih naprednih zemalja, gje je pravo dâno ženama, pa završuje:

»Hrvatski sabore! Hrvatski i srpski zastupnici! Budite uistinu demokrate, budite uistinu ljubitelji slobode i napretka, pa dajte i ženama ono, zašto Vas mole i što od Vas traže: pravednost! Proširite izborno pravo i na žene! Mi Vas ne ćemo osramotiti, kao što žene nisu nigdje iznevjerile povjerenje muževa ni u jednoj zemlji, ni kod jednoga naroda, gdje su im muževi dali politička prava!«

»A Vi žene, sestre moje! — govori na svršetku članka, —

Hrvatice! Srpkinje! Slovenke! Vi nećete htjeti, da mi predbace, da sam lagala, kad sam evo sve to rekla u Vaše ime! Ja vjerujem u Vas pa molim, da vjerujete i Vi u mene! Molim Vas, nemojte dopustiti, da malakšem u borbi za Vaša i svoja prava, za Vaše i svoje ideale. Ako budemo složne, bit ćemo jake, pa Vaš i moj rad neće biti uzaludan i bez koristi, ni za nas žene a ni za narod naš, za cijelo čovječanstvo, kojega mali živi dio smo i mi.

»A sada na rad, na rad!«

Ovaj sam njen članak tačnije raščinila, jer se u njemu najjasnije očituje Zofka Kvederova kao feministkinja. To je njen credo, koji je ujedno i credo svih današnjih žena. —

Tu, u tom apelu na žene, na žene hrvatske, srpske i slovenačke osjeća se i ona Jugoslovenka, koja to govori, a ta njena jugoslavenska čuvstva, vruća i plamena, kako je ona cijela bila, izbijaju u mnogim njenim knjigama. Treba se sjetiti knjige: »Arditi na otoku Krbu«, »Unuk Kraljevića Marka« ili crtice »Tužaljke« (»Almanah jugosl. žena« za god 1921.), gdje izbija ljubav za rođenu grudu i tuga za izgubljenim našim krajevima, izgubljenom narodnom snagom.

»Oh, čitala sam u ovih šest godina nebrojeno puta Plač Jeremijin u starom zakonu, jer sam i ja plakala nad sudbom naroda svoga jugoslovenskog. A na dan Koruškoga plebiscita i na na dan rapallskog ugovora čitala sam Plač Jeremijin po stoti i po sto i prvi put...« (»Tužaljke«: Koruška.«)

Slične divne misli izrečene su u drugim crticama iz »Tuzaljka« kao: Triglav, Vipava, Snežnik, Postojna, Trst, Gorica, Istra, Rijeka, Zadar, Rapallske ruže. Taj niz svršava riječima:

»Bio proklet, bio proklet, bio proklet izdajica domovine!«

Takva je eto bila Zofka Kvederova. Uvijek je stojala na braniku pravde.

Dr. Zdenka Marković.

Белешке

Напомена: *Извештај о раду Н. Ж. С. у 1925-26 г.*, и реферати: O našem radu u društvima, *О луксузу и штедњи*, *Интернационални мир и Подмладак Црвеног Крста*, *Начелно питање о заштити угледа жене јавне раднице и женских орга-*

низација, прочитани су за време Конгреса Н. Ж. С. који је одржан на Бледу 26, 27 и 28 октобра 1925.

Извештај Женског Покрета за 1926 годину и *Извештај секције за народно просвећивање,* поднети су скупштини Ж. П. 12. децембра 1926 год.

Резолуције Н. Ж. С. На Конгресу Н. Ж. С. донете су следеће резолуције, које је управа београдског дела Н. Ж. С. предала Краљевској Влади и Народној Скупштини.

I.

Интернационални Женски Савез има у своме програму и задатак да ради на очвршћавању идеје општег и трајног мира.

Цео свет преживљује данас тешку економску, финансијску и социјалну кризу Да би народи целога света изашли из те мучне ситуације, да би се спасла цивилизација потребан је међусобни дуги мир. Народни Женски Савез Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца готов је да уђе у сваку искрену и смишљену акцију у том правцу.

Подмладак Црвеног Крста у чијем је програму развијање братства и љубави међу децом целога света, данас има удружених 8 милијона деце свију нација. Рад Подмлатка даје нам наде на бољу будућност народа и стога конгрес Народног Женског Савеза под почасним председништвом Леду Абердин, председнице И. Ж. С., храброг борца за интернацијонални мир, моли Господина Министра Просвете, мајке, жене и сестре, све наставнице и наставнике, све учитеље и учитељице, све пријатеље општега мира и сретне будућности човечанства да П. Ц. К. поклоне своју пажњу и укажу сарадњу.

II.

Целом нашем народу врло је добро познато од колике је користи до сада био хумани и социјални рад жена, удружених у женским организацијама. Развитак нашег народа је већ на том ступњу да приватна иницијатива не може више задовољити потребу целокупног социјалног рада у нашој земљи. Поред више нових закона о социјалном раду у нашој држави и пројекат новога закона о општинама предвиђа широк делокруг социјалног рада општина. Како је социјалан рад својствен женама, и оне су га до сада добровољно обављале у нашој земљи на опште задовољство, то Конгрес Народног Женског Савеза моли Народну Скупштину и Краљевску Владу да у нови закон о општинама

унесе активно и пасивно опште право гласа за жене. Испуњавајући овај захтев Народног Женског Савеза Краљевска Влада и Нар. Скупштина задовољиће како неопходну потребу нашега народа, тако и најосновнији демократски принцип — равноправност свих грађана, — отклањајући велику неправду, која се до сада чинила женама сматрајући их за несвесне и неспособне грађане.

III.

1) Да се за женске средње школе израде посебна дисциплинска правила. Да ова правила изради комисија, у којој ће Народни Женски Савез имати свога представника.

2) Да се уведе цензура за све позоришне представе. Комисије за цензуру да буду организоване за све градове, где постоје Народна Позоришта, и да међу члановима комисијским буду представнице Народног Женског Савеза.

3) Да би се успешно сузбио луксуз код женске средњошколске омладине, замолити г. Министра Просвете да изда налог наставничким зборовима, да се изда правилник за облачење женске омладине по школама.

4) Да г. Министар Просвете забрани приређивање матурантских забава са бифеом и игранком, и да се допуштају само школска села са музиком и другим уметничким програмом.

5) Да се код средњошколске омладине подигне смисао за продуктиван рад; у томе циљу да се оснују узорна господарства при средњим школама, а нарочито при учитељским школама, на којима ће и женска и мушка омладина у слободном времену активно радити.

6) На мешовитим средњим школама да се поставе и наставнице, којима ће се нарочито поверавати надзор над женском децом.

7) Да се код израђивања наставног програма за средњу школу увек омогући и активно суделовање представница Народног Женског Савеза.

8) Да се једна представница Народног Женског Савеза именује за сталног члана просветног савета.

9) Да се утиче код г. Министра Просвете да убрза постављање жена за директоре гимназија и средњих школа, као и надзорнице и управитељице основних школа.

IV.

На Конгресу Народног Женског Савеза је исцрпно продискутовано — и на основу конкретних примера доказано — колико штетан утицај имају биоскопи на нашу омладину. Представе неморалне и мрачне садржине имају разоран утицај на мозак и душу омладине, на развој њиховог карактера и интелекта. Стога Конгрес Народног Женског Савеза моли Господина Министра Унутрашњих Дела да најстрожије забрани приступ младежи обојега пола до 18 година редовним биоскопским представама, биле да су у пратњи својих старијих или не. Да се ова наредба г. Министра строго примењује, на тај начин, што ће се предвидети казне за сопственике биоскопа, у случају прекршаја. Народни Женски Савез предлаже да казна при првом прекршају наредбе буде конфисковање једнодневног пазара који се новац има употребити за сврхе заштите деце и младежи, а у поновљеном случају и више од једнодневног пазара, па чак и затварање биоскопа.

Народни Женски Савез не жели да негира велику корист овога модерног изума. Стога би се за омладину могао биоскоп употребити само у корисне сврхе. Народни Женски Савез моли Господина Министра Унутрашњих Дела да у споразуму са г. Министром Просвете омогући установљење дидактичких представа за омладину. На тај начин би биоскоп постао узвишена етичка школа за младе душе.

Ако за остварење ових захтева Народног Женског Савеза г. Министар Унутрашњих Дела нема законитог ослонца, молимо да г. Министар приступи изради пројекта једног закона за овај циљ и да га у што краћем року поднесе Народној Скупштини.

V.

Добро упознате са свима страхотама у нашем друштву, које се јављају као последица проституције, Конгрес Народног Женског Савеза тражи да се укине реглментација проституције, каква данас у нашој земљи постоји, и да се уведе аболионистички систем са свима одредбама, које предвиђају најмодерније хигијенске и социалне мере за сузбијање и лечење овога зла. За израду овога закона да се у што краћем року организује комисија, у којој ће бити чланови и представнице Народног Женског Савеза. У томе циљу Народни Женски Савез подноси Господину Министру исцрпан пројекат за увођење нових социалних

одредаба, неопходно потребних ради сузбијања проституције у нашој земљи.

Komemoracija za Zofku Kvederovu. Dne 18. decembra u 8½ s. uveče proslavljen je tiho i svečano spomen na Zofku Kvederovu. U dvorani pučkog sveučilišta, dekoriranoj crnim velom i slikom pokojnice skupile se štovateljice pokojnice i zastupnice svih ženskih društava. Dr. Zdenka Marković govorila je o njoj kao ličnosti, iznesavši sve one crte njene, od kojih se dala sastaviti kontura cijele pojave Zofke Kvederove, prikazala je i tragediju njenu životnu, koja je izrasla iz nje same više negoli iz prilika oko nje.

Na to je g-đa Vrbanić čitala jednu češku stvar Zofke Kveder, a g-đe Hrnic i Podgorska, članice nar. pozorišta: hrv., njemačku i slovenačku. Naročito je posljednja ostavila dubok dojam. Cijelu je večer ostala nezaboravna u dušama sviju, koji su tamo bili.

Жена канцелар Универзитета. У Индији у Aligarh-u, центру муслиманске научности, председава универзитетском савету жена. У Индији има већ и жена-правника. Прва од њих која је водила спор код суда, била је госпођа Корнела Горабји.

Међународни конгрес жена запослених ради зараде, свију струка одржан је у дане 24—26 Септембра у Бордо-у у Француској. Циљ конгреса био је да се оријентише запосленост жена које раде због зараде са тачке гледишта породичног, социјалног и привредног, и да се пронађе згодно запослење за жене, и приступачно женама из свију врста људског рада. — Главни реферати свих секција имали су стручњаке: лекарке, учитељице, редакторке, професорке, жене правнике, секретарке стручних организација, пољопривреднице, директорке хотела, социјалне раднице и т. д.

Жене у Индији. Благодарећи труду великог реформатора Махатма Ганди-а (Mahatma Ghandi), жене доживљују коначно једну од најнужнијих рефорама. Још у скорој прошлости бивале су жене, које су изгубиле свога супруга, живе спаљиване на дан његове сахране. Најзад тај је варварски обичај био укинут, али су удове биле ипак осуђене да проводе тужан живот у потпуној усамљености. Махатма Ганди поднео је предлог новог закона, према којем ни једна девојка не сме да се уда пре своје 14 године, а удова сме понова да се удаје.

Нега одојчади. Лекарској Академији у Марсељу јавља г. Касут, да се подизањем склоништа за породиље у Марсељу,

где се неудате мајке са дететом примају за време од 6 месеци, проценат напуштене деце смањио од 100 на 45%. Када би све матере имале осигурану помоћ и заштиту, не би морала јавна нега бринути за находчад — примећује редакција листа „Le droit des femmes.

Жене новинари. „Трибуна“ у Чикагу има 363 запослене жене као чиновнице, секретарице, редакторке разних рубрика, и т. д. Примајући сваке године у своју службу најбољег студента журналистичке (новинарске) школе (Medill School of Journalison) она је ове године то место доделила апсолвенткињи те школе Рут Хусел (Ruth Hussel). „Трибуна“ има у Берлину сада свога женског дописника у место мушкарца.

Америчка Лига Бирачица, члан Међународне Алијансе за Женско Право Гласа, поклања велики део своје делатности пропаганди за дужност гласања. При свакој најмањој прилици издаје плакате којима утиче на бирачице, да врше своју дужност бирача и бирају, агитује помоћу радиа, на пијацама, у унутрашњости подиже нарочите шаторићe и т. д.

На изложби у Филаделфији, која је приређена у част прославе 150 годишњег постојања Сједињених Држава, излаже у лутками разне величине учешће на изборима. Највећа лутка је Чехословачка (где бира 91% бирача), у Немачкој и Швајцарској 85%, у Француској 81%, у Великој Британији 80%, у Сједињеним Државама 51%. У другој једној секцији представља „ишчезавајућег америчког бирача“. (У години 1876 учествовало је на изборима 81%, данас нешто мало преко 50%). 51 лутка од метала представља грађане који иду на бирање а 49 који у место на бирање одлазе на пикнике, игре и т. д.

Жене правници. У Холандији запослено је 350 жена правном праксом.

У Литви изабране су 4 жене за парламенат, 3 хришћанске-демократкиње и 1 социал-демократкиња.

Домаћичка Школа у Пећи. 26. новембра прошле године одржан је завршни испит на домаћичком курсу Женскога Покрета у Пећи. На овом курсу који је трајао три месеца, било је 20 ученица из угледних породица вароши Пећи. Курс су веома успешно водиле наставнице г-це: Стана Томићева и Стана Убавићева, опходећи се сестрински са ученицама. Од самога почетка

око организовања овога курса, могло се приметити велико интересовање грађана за ову школу. Својом урођеном љубазношћу и гостољубивошћу, они су много допринели, да Женски Покрет са тако великим успехом одржи и заврши курс.

Испиту су присуствовали: изасланик Министарства Просвете г. Величко Јовановић, надзорник школа из Пећи, изасланик Министарства Народног Здравља г. д-р Г. Алковић, управник Дома Здравља из Пећи, као и велики број угледних личности из Пећи. У име Управе Женскога Покрета госте је поздравила г-ђа Милица Дедијер, подпредседница Женског Покрета. Председница Кола Српских Сестара из Пећи г-ђа Султана Герић кратким говором захвалила је Женском Покрету, што са тако много љубави долази у ове крајеве да поучи своје сестре. Г. д-р Г. Алковић говорио је о раду Женскога Покрета на просвећивању жене у народу, као о једином и најбољем начину, да се дође до општег прогреса.

Пред испит је приређена укусна изложба ручних радова са народним мотивима, које су радиле ученице за време курса.

О. Ј.

У ЖЕНСКОМ КЛУБУ

КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. БР. 46, I СПРАТ

Може се добити врло
добра, домаћа храна,
и то:

ручак 16 дин.
вечера 8 дин.

у абонману:
ручак 450 дин.
вечера 200 д.

У ЖЕНСКОМ КЛУБУ

КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛ. БР. 46, I СПРАТ

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ

Пошаљите своју дужну претплату

Алексинац — Марија Николић
Бијељина — Даринка Милутиновић, секретар К. С. С.
Брчко — Буровић, књижар
Велика Кикинда — Јованка Поповић, учитељица
Велико Градиште — Женска Подружина
Врњци — Ана Стижанин
Гор. Милановац — Зора Ракићева, учитељица
Завидовић — Босна — Десанка Плавшић
Заблаће (Чачак) — Персида Глигоријевић учит.
Зајечар — Женска Подружина
Зајечар — Савка Станојевић, пред. К. С. С.
Зајечар — Милица Смиљанић, студент
Крушевац — Коло Српских Сестара
Крагујевац — Кат. Огњановић, пред. Жен. Покрета
Лесковац — Евгенија Динић учитељица
Лозница — Дана Б. Ристић, председ. Ж. Подружине
Љубљана — Ćirila Štebi
Никшић — Станица Шаровић, учитељица
Неготин — Даринка Јовановић
Мостар — Мара Мучибабић
Обреновац — Љубица С. Мићић пред. К. С. С.
Пожаревац—Лепосава М. Павловић пред. Ж. Друштва
Прилеп — Даница Јованчић секретар, К. С. С.
Сарајево — Војислава Јанковић учитељ.
Сушак — Милица Видовић, председ. Доброт. Задруге
Сремска Митровица — Мила Стојнић п.председница Кола Српских Сестара
Смедерево — Персида Ристић
Скопље — Љубица Николајевић, учитељица
Суботица — Даница Радулашки
Чачак — Љубица Ј. Матић, благ. Жен. Подружине
Шабац — Јованка Ћосић
Ужице — Цвета М. Поповић

Пошаљите своју дужну претплату

Власник: за Женски Покрет МИЛИЦА ДЕДИЈЕР

Штампарија „РАД“ Балканска 21 — Београд